

Fenyvesi Csaba

A kriminalisztika kontinentális és angolszász fogalma, tudományági kapcsolódásai

Egységesnek tűnik a szakirodalom abban, hogy a kriminalisztika lényegét tekintve elméleti és gyakorlati bűnügyi nyomozástan¹, azaz a bűnügyi tudományoknak az az ága, amely a bűncselekmények felderítésének (megelőzésének) és bizonyításának eszközeit és módszereit tárja fel, rendszerezi és alkalmazza normatív jogi kereteken belül. Alapvető funkciója a felderítés, illetve a minél több és minél hitelesebb bizonyíték megszerzése, a – végső soron bíróság általi – büntetőjogi felelősségre vonás megalapozása, biztosítása. (Mellékfunkciója az eredményes bűnmegelőzés is.) Sommásan tehát a kriminalisztika a hatékony és szakszerű bűnüldözés tudománya², amelynek nincs olyan részterülete, amely ne szolgálná a bűn elleni harcot, azaz a bűnelkövetők leleplezését és bíróság elé állítását akár a szülőhelyének számító európai kontinensen, akár azon túl.

Maga a kriminalisztika kifejezés is európai eredetű, ugyanis *Hans Gross*, a tudományág atyja használta először az 1893-as alapművében³, amit az angol nyelvű kiadásban „*criminal investigation*”⁴ címszóra fordítottak és használták is egészen az 1950–1960-as évekig⁵, illetve használnak még napjainkban is, ám már változott tartalommal. (Apró jel ez is arra a tényre, hogy a kontinentális és angolszász jogrendszerek különbsége a – főként természet-tudományra alapozódó – kriminalisztika esetében is létezett és némileg létezik napjainkban is.)

Az angolszász világban (Nagy-Britannia, Egyesült Államok, Kanada, Ausztrália stb.) a kriminalisztika mint tudományos fogalom a tudományág egészére vonatkozóan nem terjedt el, illetve nem az európai jelentésében értelmezendő.⁶

A kezdeti *criminal investigation* (illetve *crime investigation*, alkalmanként *crime detection*) után a *scientific investigation*⁷ és *police science*⁸ megjelenésén keresztül (mintegy átmenetként már megjelenik a „tudományos” kifejezés, előkészítve a talajt a *forensic*nek), főleg az 1960-as évektől kezdve⁹ használt terminológia a *forensic science*¹⁰ (illetve többes számú alakja, a

*forensic sciences*¹¹, mintegy utalva a sokirányúságára), a bűnügyi tudomány (vagy törvényszéki, netán igazságügyi tudomány), amelynek – álláspontunk szerint – nem kell keresni a magyar fordítását, hiszen a forenzikus jelzővel megoldható és nemzetközileg is elfogadhatóvá válik.¹² Vagyis úgy véljük, hogy a forenzikus tudomány elnevezés mint angolszász terminológia magyar kifejezése, egyszerűen „magyarosított” (jelzős) alakja kellő kifejező erővel bír, és egyre inkább elfogadott.¹³

Nézetünk szerint egyébként az amerikai eredetű angolszász felfogás forenzikus tudománya (*forensic science*)¹⁴ napjainkban már valójában a kontinentális krimináltechnika tartalmát mutatja fel¹⁵, míg a krimináltaktika elemeit javarészt a kriminálpszichológia (*criminal psychology* vagy *forensic psychology*) és a criminal investigation körében találjuk meg. Vagyis az angolszász szakirodalom a bűncselekmények tudományos vizsgálatán (*forensic/scientific investigation*) vagy nyomozásán (*detection*)¹⁶ a természettudományos módszerek alkalmazását érti.¹⁷ A kriminalisztika mint terminus technicus (*criminalistics*) kifejezés mögött a forenzikus tudományok (*forensic sciences*) csak egyik ága (*branch of forensic science*) húzódik meg a hagyományos felfogás szerint, ami specifikusan a fizikai bizonyítékok, legfőképpen a helyszíni szemlén (*crime scene investigation, reconstruction*) találtak tudományos összegyűjtésével és vizsgálatával foglalkozik egy konkrét bűncselekmény kapcsán.

Tendenciájában azonban az utóbbi évtizedekben bizonyosfajta közeledés és kölcsönös egymásra hatás, tartalmi egységesülés, konvergencia (ha nem is azonos kifejezésformákkal) figyelhető meg a kétféle felfogás, az európai és az angolszász között.¹⁸ Az 1960-as évektől kezdődően, közelítve a kontinentális megjelöléshez, egyre több kötet jelent és jelenik meg kriminalisztika (*Criminalistics*) címszó alatt. Ennek egyik példája az Egyesült Államokban 2001-ben megjelenő *Lab Manual* kötet. Alcímében (*An introduction to forensic science*) a forenzikus tudományra utal, ugyanakkor a főcím már *Criminalistics*¹⁹. Tartalmában részletesen elemzi a tárgyi bizonyítékok vizsgálatának természettudományos ismeretekre épülő aprólékos módszertanát. Hasonló felfogás olvasható több szerző esetében is, példaként említjük meg *Charles O'Hara* esetét. Két alapművében foglalkozik a (krimináltechnika jellegű) *criminalisticsszel* és a (krimináltaktika jellegű) *criminal investigation*nel is.²⁰ A 2000-es években egyre többször találkozhatunk (ismételten), főként az amerikai összefoglaló műveknél a *criminal investigation*²¹, a bűnügyi nyomozás kifejezéssel, ami szintén a kontinentális fogalomhasználathoz közelít. Tartalmában ez napjainkban a kontinentális krimináltaktikát és krimi-

nálmetodikát foglalja leginkább magában. Konkrétan a helyszíni szemle (*crime scene*); felismerésre bemutatás (*lineup, one on one confrontation* – Egyesült Államok; *identity parade* – Anglia) a gyanúsított (interrogation – Amerika; *questioning* – Anglia) és tanúkihallgatások (*interview*) fogásait, az informátoroktól és egyéb forrásokból [például nyilvántartásokból (*records*), megfigyelésekből (*surveillance*), informátorokból-elemzésekéből (*latent investigation*)²⁷] táplálkozó adatgyűjtéseket, a nyomozás tervezését, szervezését (logisztikáját, „menedzselését”²⁸), a kutatás-motozás-lefoglalás módozatait (*search, body-search, seizure*), az őrizet és letartóztatás taktikáját (*arrest, detention, pre-charge detention, preliminary detention*), a bizonyítási jog értelmezését (*rules of evidence*), valamint az egyes bűncselekmények (bűncselekménycsoportok)²⁴ nyomozásánál alkalmazandó taktikai ajánlásokat. Így összességében, áttekintve a tartalmi részeket, megállapíthatjuk, hogy mindkét felfogás alapvetően ugyanazon területekre osztja fel, rendszerezi az általunk (és a kontinensen) kriminalisztikaként megnevezett tudományterületet. Vagyis a krimináltechnikára, ami a forenzikus rész, és a főleg társadalomtudományi ismeretekre épülő krimináltaktikára, ami a *criminal investigation* és *criminal psychology* körébe ágyazott az angolszász szakirodalomban. A *criminal investigation* körében találjuk meg az egyes bűncselekményekre fókuszáló kriminálmetodikát is.

Hozzáteesszük mindehhez, hogy a kontinentális országok közül Franciaországban (Belgiumban²⁵, Olaszországban²⁶) a bűnüldözés egyes területeinek műveléséhez a kriminalisztikán (*la criminalistique*)²⁷ kívül a *police scientifique*²⁸ (tudományos rendőrség)²⁹, igazságügyi rendőrtudomány (*police judiciaire*)³⁰ vagy *Locard* nyomán *Manuel de technique policiere* (rendőrségi technika)³¹ elnevezésű ismeretanyagot kapcsolták, ám ezzel párhuzamosan napjainkra megjelent a kriminalisztika megjelölés is.³² A 2001-ben kiadott párizsi egyetemi könyv már *Manuel de criminalistique moderne* (A modern kriminalisztika kézikönyve) főcímmel és *La science et la recherche de la preuve* (A bizonyítékok és kutatásának tudománya)³³ alcímmel jelent meg.³⁴

A német nyelvterületeken³⁵ és attól keletre Európában szinte mindenhol³⁶ a kriminalisztika elnevezés³⁷ volt, és jelenleg is ez a honos, elfogadott.³⁸

Ugyanakkor a kontinentális felfogásnál is észlelhetünk változásokat, konkrétan a forenzikusság irányába ható jelenségeket, fogalmi átvételeket³⁹ és alkalmazásokat. Az angolszász rendszerben alkalmazott részterületek művelése és fogalomkészlete beszívárog. Példaként említjük a közeledésre, a két rendszer közötti konvergenciára, hogy a kontinentális felfogásban is egyre nagyobb szerepet kap a bizonyítékok interpretálása (*show up* modell)⁴⁰.

Az is észlelhető mindkét felfogásnál, hogy az alaptudomány-területek és (klasszikus) meritőbázisok a biológia, kémia, fizika, antropológia, patológia, szerológia, toxikológia (*forensic biology, chemistry, physics, anthropology, pathology, serology, toxicology*), szorosan kapcsolódva hozzájuk az alkalmazott ballisztika és fényképezés (*visual record photographs*) technika. Ám csatlakozott hozzájuk az elmúlt évtizedekben újdonságként a molekuláris genetika (*molecular genetics*) a számítástechnika (*computer forensic technology, cyber forensics, digital forensics, digital investigation, web-analysis*), benne például az emberi hang és a hanghordozók komputerizált vizsgálata (*computer-voiceanalysis*), a számítógépirás és számítógép nyomtatójának azonosítása (*printer-identification*), az archeológia (*forensic archeology*), a bűnügyi fogászat (*forensic dentistry*) a modern „rovartan” (*forensic entomology*)⁴¹, a modern⁴² bűnügyi földtan (*forensic geology*)⁴³, a DNS-típezés (*DNA analysis*), bűnügyi növény- és állattan (*forensic botany and zoology*).

Speciális technikai metódusként pedig a bizonyítékelemzés (*crime analysis*) a bűnözési térkép (*crime mapping*) és profil (*geographic profiling*)⁴⁴ segítségével, a matematikai alapú Bayes-tétel (*Bayes' Theorem*) alkalmazása az azonosítási vizsgálatok körében, az íratvizsgálatok tana (*hand- and machine-written documents*), képelemzések (*images analysis*), bőrrajzolatok töréseinek, széleinek (*rideology-edgeology*) azonosítási vizsgálata.

Taktikaiként pedig a bűnügyi ügyintézés-irányítás (*management*) és logisztika (*logistics*), a sértettgondozás (*forensic nursing*), a biztonsági menedzsment (*security management*) ismeretek és a személyiségprofil-készítés (*profile-analysis*).

Az egyes bűncselekmények metodikában új (néhány évtizedes vagy annál is fiatalabb) területeknek minősülnek például a tervezési-építési balesetek (*engineering failure*), a tüzesetek (*fire science*) és robbantások (*bombs, explosives and residues*) nyomozása.

Mintegy a fogalmi kérdés sommázataként mondhatjuk el, hogy fogalmi eltérések vannak ugyan a bűnüldözés-tudomány kontinentális és angolszász felfogása között, a tárgyai és céljai azonban ugyanazok, a tartalmuk pedig szinkronban van egymással. Tendenciaként állapíthatjuk meg, hogy a felfogások közötti merev határok fokozatos leomlásának lehetünk tanúi, napjainkat már a kölcsönös egymásra hatás jellemzi.

A kriminalisztika tudományági kapcsolódásai

A kriminalisztika mint tapasztalati ténytudomány széles körű kapcsolatrendszerral bír.⁴⁵ Osztályozásunk szerint három fő csoportot különböztethetünk meg.

Első – legszorosabb – kapcsolati csoportba tartoznak az elsődlegesen a bűnözéssel, bűncselekményekkel, bűnelkövetőkkel foglalkozó bűnügyi tudományok, köztük a

- a) büntetőjog (normatív);
- b) büntetőeljárás-jog (normatív);
- c) kriminológia (ténytudományként);
- d) viktimológia (egyre inkább önállósodva, szintén ténytudományként);
- e) büntetés-végrehajtási jog (pönológia) (normatív);
- f) kriminálpszichológia (a pszichológia speciális ágaként);
- g) igazságügyi orvostan (az antropológiát is beleértve).

Ahogy már a kriminalisztika fogalmánál megjelöltük, a büntetőjog tényműködése csak szabályozott jogi keretek között tartható fenn jogállami körülmények között. Az egyik keretet – a módszertani alkalmazást lehetővé tevő büntetőeljárás-jog mellett – a tárgyát meghatározó büntető anyagi jog nyújtja. Az a jogi diszciplína, amely olyan lényegi kérdésekkel foglalkozik, mint hogy melyek a büntethetőség feltételei, mikor és hogyan érvényesül a megfelelő (általá rögzített, kimondott, előre közölt) büntetőjogi szankció. A büntetőjog megmutatja azokat az absztraktn megfogalmazott törvényi tényállási elemeket, amelyeknek relevanciájuk van⁴⁶ és amelyek útmutatók („fénycsókák”) a kriminalisták számára is adatkutatásuk, felderítésük során.⁴⁷

A büntetőügyekben való felelősségre vonás, a büntető anyagi jog alkalmazása a büntetőeljárás-jog keretén belül nem képzelhető el tényalapok, ténytudás nélkül. Ehhez pedig elengedhetetlen eszköz a kriminalisztikai fegyvertár bevetése. Ahogy a büntetőjog eljárásjog nélkül, kés nyele penge nélkül, illetve fordítva, az eljárásjog anyagi büntetőjog nélkül egy penge, aminek nincsen nyele⁴⁸, úgy mondhatjuk – ennek mintájára –, hogy a büntetőeljárás-jog is csak nyél kriminalisztikai penge nélkül, mint ahogy a kriminalisztika is csak penge büntetőeljárás-jogi nyél nélkül. Súlyal bíró kriminális esetekben pontos, valóságghű tényfelderítés nélkül nem várhatunk sikeres, torzításmentes büntetőeljárást, ítélezést sem.

Kiemeljük még, hogy sajátos módon éppen a kriminalisztika jelenti számos esetben a tartalmi oldalt (a nyomozási cselekmények, bizonyítékszerzési és vizsgálati módszerek, kényszerintézkedések elvégzését), míg a büntető-

eljárási szabályok tulajdonképpen csak a formai keretet adják. Önmagában az eljárásjogi szabályok betartása egyáltalán nem vezet el a bűntügyek felderítéséhez, miközben azonban helyes jogállami szemlélet mellett – a tévútra vezetés veszélye miatt sem – a jogellenesen beszerzett bizonyítékok sem használhatók fel eredményesen, tisztességesen. Minderre tekintettel tehát joggal mondható az is, hogy a kriminalisztikának legalább olyan szoros a kapcsolata a büntetőeljárás-joggal, mint amilyen a büntetőjog és a kriminológia között van.

Mínt hogy általában a kontinentális büntetőeljárás-jogi kódexek, köztük a magyar is, magukban foglalják a nyomozás alapvető jogi szabályozását, így kimondható az is, hogy a büntetőeljárás-jog nyomatékos hatással van a kriminalisztikára. Ezért is állítható, hogy magának a kriminalisztikának is jogi jellege van, hiszen:

- a büntetőeljárás-jogi kódex tartalmazza a legfontosabb nyomozási cselekmények – s ezen belül az eljárási kényszerintézkedések és bizonyítékbeszerzés – keretszabályait;
- a nyomozási cselekmények foganatosítása során figyelembe kell venni, illetve érvényesíteni kell a büntetőeljárás-jog alapelveinek túlnyomó részét (hivatalbóltság, ártatlanság vételeme, védelem elve stb.);
- a nyomozási cselekmények elvégzésénél igen nagy jelentősége van annak, hogy azok lefolytatását és eredményeit eljárásjogilag is rögzítsék (jegyzőkönyvezés, hatósági tanúk stb.), és más garanciális szabályokat is betartsanak (panaszról kiiktatás, védő kirendelése stb.).

A büntetőeljárás-jogi norma kötelező jogi rendelkezései tehát megadják általában a bírósági szakaszt előkészítő (nyomozási) cselekmények törvényességi kereteit, a krimináltechnikai, krimináltaktikai és -metodikai ajánlások (és nem normák) csak e törvényességi kereteket töltik és tölthetik ki célszerűségi és szakszerűségi szempontokkal, tudni- és tennivalókkal.

A jogtörténeti kutatások adataiból – úgy véljük – jogosan lehet szólni arról is, hogy maga a kriminalisztika is igen jelentős hatással volt és van a büntetőeljárás-jogra, s azon belül a bizonyítási jogra is (*Rules of Evidence*)⁹⁹. Így példának okáért egyértelműen kriminalisztikai elméleti kutatások és gyakorlati eredmények vezettek oda, hogy az eljárási törvénykönyvekbe is bekerültek a kriminalisztikában kimunkált olyan intézmények, mint a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás vagy a helyszíni kihallgatás, általunk preferált terminológiával élve, a helyszínelés. Korábban ezeket a nyomozási

és bizonyítási cselekményeket a szemlére vonatkozó szabályok hasonló értelmezésével, alkalmazásával lehetett többé-kevésbé elvégezni.

Végül a többször említett előkészítő eljárás (nyomozás) kapcsán emelünk ki még egy általunk is észlelt tendenciát, amely napjainkban érzékelhető, és amelyet már *Finszter Géza* is megfogalmazott, nevezetesen, hogy: „*a kriminalisztika eredete a nyomozásban keresendő, de újabban komoly törekvések vannak arra is, hogy ajánlásainak hatókörét kiterjessze a vádemelésre és a bírósági tárgyalásra is*”. Utóbbi a tárgyaláson felvett bizonyításhoz kínál módszertant.⁵⁰

A kriminológiának – *Korinek László* megfogalmazása szerint⁵¹ – nincs egységesen vallott, „uralkodó” fogalommeghatározása, ám elmondható róla, hogy a bűnözéssel (az összes bűncselekménnyel általában) mint társadalmi jelenséggel foglalkozik, annak okait is kutatja, és célja között szerepel a bűnmegelőzés is. Máris látható, hogy van egy közös platform a kriminalisztikával, amely szintén törekszik az egyedi bűncselekmény szintjén és révén megelőzni hasonló jogsértéseket. Azzal, hogy a kriminológia a bűnözői magatartás vizsgálatán keresztül a tipikus elkövetési formákra, helyekre, időkre, nemekre, személyekre ad útmutatást interdiszciplináris módon, útmutatót ad a kriminalisztikának is a különböző bűncselekményekre jellemző elkövetési módok felismerésében, definiálásában, végső soron a detektálásban, a tényállások minél pontosabb felderítésében. A bűnelkövetői-bűnözői magatartás általános és egyes esetbeli okainak kriminológia által való feltárása is segítheti a bűnmegelőzést. Ezek az adatok is hasznosak lehetnek a bűnüldöző munka szempontjából, például abban az esetben, ha egyes bűncselekmények felderítésekor az elkövető körülményei és indítékai fontosnak mutatkoznak.

A kapcsolat nem egyoldalú, a kriminológia is tapasztalatokat, információkat kaphat a céljai eléréséhez az egyedi bűnügyek felderítéséből, az ott megszerzett pontos – sokszor az előzőekben vagy kriminológiai módszertannal fel nem tárható – nyílt és/vagy titkos módon beszerzett adatokból.

A még nem önálló kriminológiához tartozó viktimológiát azért emeljük ki külön alponthban, mivel:

- egyrészt a sértett és a sértetté váláshoz vezető folyamat szakszerű vizsgálata, folyamat feltárása, csoport jellemzői érdemi adatokat nyújthatnak a kriminalisztikai bűnmegelőzés, alkalmanként a felderítés számára is. Gondoljunk csak a perszeverantikus elkövetői gondolkodásra és tettekre, a „perseverantia victima”, a makacs, állhatatos ragaszkodás a sértetthez, an-

- nak neméhez, korához útmutató lehet a sorozatban fellépő tettes felkutatásához is;
- másrésről pedig hangsúlyosnak tartjuk kiemelni az úgynevezett másodlagos viktimizáció elkerülésének célját a kriminalisztikai eszköztár alkalmazása során.

A többi bűnügyi területhez képest szerény mértékű a kriminalisztika és a büntetés-végrehajtási jog, illetve a pönológia (büntetés-tan) kapcsolata.⁵² Igazán érdemi közös mezszyét a személyi szabadságot súlyosan korlátozó kényszerintézkedések – köztük kiemelten a letartóztatás (*preliminary detention*) – és az esetlegesen alkalmazandó titkos adatgyűjtő tevékenységek taktikájában látunk, hiszen azok végrehajtása a büntetés végrehajtási intézeten belül is történhet. Továbbá észlelünk kapcsolódási pontot a mindkét ág céljai között megjelenő bűnmegelőzés körében is.

Ahogy a tanulmányunk elején már utaltunk rá, a kriminálpszichológia mindkét felfogásban (európai kontinentális–angolszász) létezik, és a léte visszavezethető egészen a történeti gyökerekig, név szerint Hans Grossig. Hiszen az első összefoglaló munka e tárgykörben is az ő nevéhez fűződik.⁵³

Napjainkra a kriminálpszichológia kutatási területe, tárgya, vizsgálati módszere jól elhatárolható a hasonló természet- és társadalomtudományoktól, amelyek fejlődésének eredményeit mint alkalmazott tudomány hatékonyan és megfelelően kölcsönzi, illetve illeszti bele a saját eszköztárába.⁵⁴

Alapvető kérdése a bűnelkövető ember lélektana, személyisége, annak struktúrája. Ezért döntő jelentőségük van a személyiségről vallott felfogásoknak. A személyiség mint pszichológiai fogalom az egyén jellegzetes gondolkodási, érzelmi és viselkedési mintáit jelenti, amelyek meghatározzák magát a személyt, stílusát, környezetével való kapcsolatait. A személyiség meghatározása során ezért a hangsúlyt az egyéneket egymástól megkülönböztető jelzők, tényezők leírására, valamint magyarázatára célszerű helyezni, egyúttal figyelembe kell venni a teljes személyiség és a környezet közötti kölcsönhatásokat. Mindezekből következik, hogy a személyiség tisztázása mind az anyagi, mind az eljárási jogban, mind a krimináltaktikában fontos szerepet játszik.⁵⁵

A bűnügyi tudományok, azon belül is a kriminalisztika (a tényfelderítés) és a pszichológia tudományának összefonódását sokféle módon nevezték meg. Olvashatunk jogi pszichológia, forenzikus pszichológia vagy igazságügyi pszichológia, illetve az általunk preferált kriminálpszichológia megnevezést is.

Az elnevezések sokszínűségéből következik a fogalommeghatározások heterogén jellege is, aminek következményeként igazából nincs egységesen elfogadott, mindenki által bevett fogalom. A magyar szakirodalomban *Popper Péter*ét emelik ki leggyakrabban. Szerinte a kriminálpszichológia alkalmazott lélektani tudományág, amely a bűnelkövető, a büntett és a bűnözés elleni harc (bűnüldözés, büntetés-végrehajtás, megelőzés és utógondozás) pszichológiai problémáival foglalkozik.⁵⁶

Mint alkalmazott segédtudomány illeszkedik a bűnözés elleni harccal foglalkozó tudományok rendszerébe. De más kiindulópontból közelít a büntető-jog-tudomány és másból a kriminálpszichológia. Kriminálisnak az az ember nevezhető, aki a törvényi tényállásban leírt bűncselekmény tárgyi oldalát megvalósítja. A kriminálpszichológia kutatási területének megfelelően az egyén lélektani specifikumaira, személyes sajátosságaira, pszichés mechanizmusaira is keresi a választ. Ennek következtében tartalmában pszichológiai jegyekkel gazdagodik, terjedelmében pedig szűkül a jogtudomány kriminalitás-fogalmához képest.⁵⁷

Kibontakozásához szükség volt különböző természet- és társadalomtudományok (például fejlődés-, személyiség-lélektan, orvostudomány, pszichiátria), köztük a bűnüldözéssel foglalkozó szaktudományok eredményeire is. Utóbbiban a kriminológia áll fő helyen, ám a kriminalisztikai tapasztalatok segítettek és segítik napjainkban is. A segítség kölcsönös, hiszen a kriminalisztika számára is mindennap hasznosítható eredményeket, következtetéseket ad az antiszociálisan viselkedő bűnelkövető gondolkodásával, személyiségével, érzelmeivel kapcsolatos tudományterület. Gondoljunk csak a kihallgatások, szembesítések, sértettgondozás lélektanára, az azokból szerezhető érdemi információk jelentőségére. De fontos adatokkal szolgálhat a bűnmegelőzés (és a hatékony büntetés-végrehajtás) érdekében is.

Nem véletlen, hogy a kriminálpszichológia belső tagozódása is hasonló területeket ölel fel, amelyet Popper Péter a következőképpen osztályoz:

1. Kriminológiai lélektan: a bűnözés egyéni és társadalmi hátterére, feltételeire, az antiszociális személyiség sajátosságaira keresi a választ, valamint a bűnmegelőzés lehetőségeivel foglalkozik.
2. Kriminalisztikai lélektan: a bűnüldözés nyomozati és bírói szakaszának pszichológiáját tárgyalja. Foglalkozik a bűnüldözői, bünfelderítői munka, így a kihallgatások, vallomások megbízhatóságával, pszichológiai aspektusaival.
3. Büntetés-végrehajtási lélektan: az újrászocializáció, reszocializáció pszichológiája, amely teljes körű pedagógiai, pszichológiai, szociológiai eljárások alkalmazását igényli.⁵⁸

Az igazságügyi orvostan kapcsán úgy is fogalmazhatunk, hogy a kriminalisztika az orvostudomány gyermeke, ebből nőtt, alakult ki a XIX. század közepétől kezdve, mint ahogyan a történeti előzményeknél már rámutattunk. Nem véletlenül az első kriminalista szakértők is orvosok (biológusok, toxikológusok, patológusok) voltak. Ebből következően a szoros kölcsönhatás, mondhatni szimbiózis másfél száz éves a két diszciplína között. Kölcsönösen hatnak egymásra, és kölcsönösen ismerniük kell a másik tudományos és munkamódszereit, alkalmanként a műfogásaikat is.

Az igazságügyi orvostan (*forensic medicine*⁵⁹, benne *forensic pathology*⁶⁰, *odontology*, *osteology*⁶¹, *serology*, *toxicology*, *psychiatry*)⁶² sokoldalúsága már ma is nyilvánvaló, és ez feltehetően folytatódik a jövőben is. Szerepe van az élet-testi épség elleni bűncselekmények esetében a halál, a sérülés mechanizmusának feltárásában, az emberi és állati anyagmaradványok, a véralkohol vizsgálatában.

Külön nem említettük meg a csontok alapján történő személyazonosítást, mivel azt a tendenciájában az orvostudományból egyre inkább kinövő, önállóvá váló igazságügyi antropológia (*forensic anthropology*) körében találjuk meg már napjainkban. Legfőképpen az emberi csontokból, maradványokból alkotott azonosítási eredményei hoznak hasznot a kriminalisták számára.

Egyébként az igazságügyi antropológus gyakran és szükségszerűen együtt dolgozik az igazságügyi patológussal, fogorvossal, legfőképpen azért, hogy azonosítsák a (kriminalisták számára ismeretlen) áldozatot, felkutassák a bűncselekményhez köthető anyagmaradványokat (egyéb bizonyítékokat), és hogy segítse a bűncselekmény helyének pontos feltérképezését.

Az igazságügyi antropológus többféle módon végez személyazonosítási eljárást is. Ezek közül kiemeljük:

1. ante-mortem és post-mortem készített radiológiai felvételek összehasonlításával;
2. odonto-stomatológiai módszerrel (fog-összehasonlítással);
3. szerológiai jelek (DNS) összehasonlításával;
 - ha fényképfelvétel áll rendelkezésre a feltételezett személyről, akkor a koponyáról készített fényképfelvétel és a valószínűsíthető áldozatról készített fényképfelvétel szuperimpozíciójával, illetve a felvételek video-szuperprojekciójával;
 - plasztikus arcrekonstrukció készítésével;
4. számítógép segítségével történő arcrekonstrukcióval⁶³ végzett identifikálást.

A kriminalisztika kontaktjainak második markáns csoportjába a műszaki és természettudományok tartoznak⁶⁴, közülük – meglátásunk szerint – konkrétan és kiemelten a

- a) biológia;*
- b) kémia;*
- c) fizika;*
- d) műszaki (mérnöki) tudományok;*
- e) matematika (matematikai logika);*
- f) informatika (információelmélet);*
- g) kibernetika;*
- h) „híd- vagy komptudományok”⁶⁵.*

A történeti fejezetünkől is kiviláglik, hogy a *biológia* mint az életfolyamatok tudománya nélkül nem is beszélhetnénk modern kriminalisztikáról. Gondoljunk csak a vérrel mint anyagmaradvánnyal kapcsolatos tudományos felfedezésekre. A tudományág fejlődése napjainkban is töretlen. A felfedezések száma és minősége egyre több új területet nyit meg számára. Nemcsak az orvostudományt táplálja, hozzá tartozik a botanika, amely a növényekkel, pollenekkel (*palynology*), spórákkal, a zoológia, amely az állatokkal, és az antropológia, amely az emberekkel foglalkozik. Kiemeljük még, hogy az öröklés-biológia, a genetika és a mikrobiológia olyan különös szakterületek, amelyek az utóbbi évtizedekben dinamikusan fejlődtek, és amelyek – alaposan feltehetően – a jövőben is nagy szolgálatot tesznek a kriminalisztikának, a „néma tanúk”, az anyagmaradványok vallatása során.

A hagyományos *kémiai* vizsgálatok (például toxikológiaiak) mellett napjainkban jelentősen megnőtt a mikrokémiai vizsgálatok szerepe. Egyre szaporodó számú kromatográfiai módszer ismeretes, amelyeket általában elválasztási eljárásoknak neveznek, és amelyek lehetővé teszik a precíz molakulasúly-megállapítást. Továbbra is élnek a toxikológiai vizsgálatok, amelyek mind a szervetlen, mind a szerves mérgeket egyaránt kimutatják, és amelyek közül napjaink sajnálatos „sztárjai”, az alkohol mellett, a (természetes és mesterséges) kábítószeres.

Kémiai módszereket alkalmaznak még metallográfiai, illetve okmány-⁶⁶ és robbantásos⁶⁷ vizsgálatoknál.

E módszerekről és lehetőségekről a kriminalistáknak is fogalmat kell alkotniuk annak érdekében, hogy tisztában legyenek azzal, mire irányulhat az esetleges szakértői kérdésfeltevésük, hol vannak a tudományos kémia (*foren-*

sic chemistry, chemical criminalistics)⁶⁸ határai napjainkban. E ténytudásnak a kihallgatások körében is jelentősége lehet.

Az élettelen anyagi világ változásaival foglalkozó *fizika* a tárgyi bizonyítékok előtérbe kerülésével értékelődött fel a kriminalisztika számára. A modern krimináltechnikai eljárások java része fizikai ismereteken alapul. Gondoljunk csak a felületi és térbeli (latens és látható; *latent* és *patent*) eszköz-, láb-, gépjármű- és fegyvernyomokra. De pontos adatokkal, mérési eredményekkel szolgálhat egyes anyagmaradványok körében is, például az anyagösszetétellel, komponensekkel kapcsolatban. A fizikusok munkáját segíti az optikai eljárásokban a rendkívül fejlett mikroszkóp, amely az elektronmikroszkópok korában már lehetővé teszi a szubmikroszkopikus vizsgálatokat is. Fizikusok találmányai az anyagmaradványok vizsgálatára az infravörös, az ultraibolya és a lézerfény, a spektrográfiai, a neutronaktivizációs módszer alkalmazása, csakúgy mint a röntgenfluoreszcencia-, röntgenmikrostruktúraanalízis és a bűntügyi fényképezés (videózás) módszertana is.⁶⁹

A már említett forenzikus mérnökség (*forensic engineering*) adja a közös pontot a *műszaki-mérnöki tudományok* és a kriminalisztika között. Gondoljunk csak a közlekedési balesetek vizsgálatára, amely a fizikai alapismereteken és kutatási eredményeken túlmenően már olyan speciális műszaki tudást halmozott fel és alkalmaz nap mint nap, amely nélkül – bátran állíthatjuk – releváns büntetőjogi kérdéseket (sebesség, irány, fők távolság stb.) nem lehetne eldönteni. A ténykutatást végző kriminalisztika nem élhet meg a mérnöki tudományok eredményei (a besegítő expertológus) nélkül és ez – a közlekedési eseteken túlmenően – igaz például a foglalkozás körében elkövetett bűncselekmények körére is (épületből, állványokról kieső személyek, tárgyak, gázrobbanások, bányabalesetes stb. ügyek)⁷⁰.

Első pillanatra talán meglepőnek tűnik a *matematika* felbukkanása mint tudományági kapcsolat, pedig egyáltalán nem előzmény nélküli. Az 1950-es években – amikor még nem is beszélhettünk informatikáról – már külön kötet is készült az amerikai kriminalisták részére⁷¹, amelyben ecsetelték a „rendőrmatematika” alkalmazási lehetőségeit a felderítő munkában. Napjainkban már hazánkban sem szabad meglepetést okoznia, hiszen gondoljunk csak a Bayes-tétel hazai kutatásának megélénkülésére⁷², vagy a matematikából kinőtt informatikára.

Az utolsó szót követve mondjuk el, hogy az elmúlt két évtized tendenciózus fejlődése révén önálló ággá vált az *informatika*, olyannyira, hogy a XXI. században már nem is igazán létezhet e nélkül modern kriminalisztika. Szerepe, jelentősége világos és egyértelmű a kriminalisztikai szempontból rele-

váns adatok tárolásában, rendszerezésében és az azonosítási (individualizálási) folyamatokban.

Eredményeit mind a krimináltechnika, mind a krimináltaktika hasznosítja, egyúttal saját módszertanával segítséget nyújt az informatikai fejlesztésekhez is.⁷³

A digitális adatok jelentőségét ma már mindenki felismeri, így nem meglepetés, hogy a *kibernetika* mint a számítógépek, automatikus berendezések, komplex szerkezetek, rendszerek vezérlésének és működtetésének elméletével és gyakorlatával foglalkozó tudományterület napról napra újabb és újabb hasznosítható eredményeket produkál a ténykutató kriminalisztika számára.

Katona Géza a kriminalisztika és a természettudományok (mint „anyatudományok”) érintkezési területein létrejött, „kettős kötődésű”, alkalmazott tudományi, adaptációs mezőket nevezi *plasztikusnak*⁷⁴ „híd- vagy komptudományoknak”. Köztük például a már általunk az előbbieken megjelölt daktíloszkópiát, traszológiát, kriminalisztikai fényképezést, fegyvertant, kézírásvizsgálatot, rovartant.

*A kriminalisztika kapcsolatainak harmadik nagy csoportjába a társadalomtudományok*⁷⁵ *közül legfőképpen a következők tartoznak*⁷⁶:

- a) filozófia;
- b) pszichológia;
- c) logika;
- d) szociológia;
- e) pedagógia;
- f) statisztika;
- g) archeológia;
- h) rendészettudomány.

A humán műveltség alapjául szolgáló ős-tudományterület, a *filozófia* „bölcseisége” a büntetőjog erkölcsi alapjai mellett⁷⁷ nézetünk szerint letette azt az elméleti alapkövet, amely nélkül értelmetlen lenne a bűnüldözés tudományáról beszélni. Nevezetesen, hogy a múlt megismerhető, hogy a jelenben tudunk torzításmentes tükröt tartani a múlt történései elé, hogy az igazság feltárható, hogy a múlt rekonstruálható (*reconstructing of the past*). Ez a princípium adja az egész büntetőfelfedezés és igazságszolgáltatás elvi alapját, ennek szellemében kell a kriminalisztikának is felhasználnia a más tudományterületek eredményeit, és magának kidolgoznia a múlt megismerésének egyre finomabb, érzékenyebb eszközeit, módszereit.

Az angolszász terminológiában *behavioral sciences* címszóval, vagyis viselkedési tudományként jelölik meg a *pszichológiai* és pszichiátriai ismereteket (*forensic psychology and forensic psychiatry*), amelyek jelentősége főként az elkövető büntetőjogi felelősségre vonása körében csúcsosodik ki. Vagyis hogy büntethető-e az elkövető, vagy sem. A kriminalisztikát azonban elsősorban azok a pszichológiai tudományos eredmények érdeklik, amelyek az elkövető felkutatását, illetve a tényállás egészének felderítését, a releváns adatok megszerzését segítik elő. Így a pszichológiai alapú személyiségprofilalkotás a sorozatalkövetőknél, terroristáknál vagy a (terhelt-, tanú-, sértett-) kihallgatási nyereségekhez vezető módszertani fogások.

A *logika* tudománya dolgozta ki a kriminalisztikai gondolkodásra és praxisra is érvényes formálógikai fajtákat is, köztük az indukciót és a már érintett dedukciót is.

Az indukció esetében az egyesből indul ki a kriminalista, egyeseket vizsgál, és végül levonja az általános következtetést. Minden bűncelekménynél sok-sok tipikus körülményt kell alaposan megvizsgálni és feljegyezni, adatbankokba bevinni, tárolni, hogy a későbbiekben lehetséges legyen a pontos következtetés.

Ezzel szemben a dedukció esetén a kriminalista egy általános szabályt alkalmaz az egyes esetre. Ha a sértett ruházatán idegen anyagmaradványt talál, joggal következtethet arra, hogy azt az elkövető hagyta ott, és alkalmas lesz az egyedi azonosításra a későbbiekben.

A kriminalista számára lehetséges az analógia alkalmazása is, aminek során két hasonló jelenségből következtetést von le, mert valószínűleg ugyanaz az eredőjük. Ennek alapján ismerhetők fel, modellezhetők a sorozatalkövetések, az azonos elkövetési módok.

Az analízis, az aprólékos vizsgálódás, elemzés – látható, hogy mennyi angol fogalom-összetételben (*analysis*) is szerepel – kulcsfontosságú a kriminalista munkájában.

Csakúgy mint a szintézis, amelynek során a kriminalista újra összerakja az egyenként analizált részleteket, újraépíti a múltban darabokra tört „vázát”. Miután a detektív először az összetört „vázát” látja a helyszínen, ebből kell kiindulnia, szintetizálnia kell. Ahogyan a helyszíni szemle is elsőként a statikus, szemlélődő, összképrögzítő szakaszból áll, és azt követi a dinamikus, nyomkereső, anyagmaradványt kutató második, részletező szakasz, ugyanúgy követi a gondolkodásban is a szintézist az analízis.

A társadalmi változásokkal, köztük a bűnözéssel is foglalkozó, annak jelenségeit is vizsgáló szakszociológia, a kriminálpszichológia, csakúgy mint a

kriminológia, nyújthat használható információkat egyes rétegek, csoportok és azon belül egyének bűnelkövetéséről is.

Hasznosak lehetnek a felderítési munka hatékonyságának növelésében a szervezetszociológia rendszerttel, rendőrséggel mint fő bűnüldöző szervvel kapcsolatos kutatási eredményei is.⁷⁸

A *pedagógia* módszertana különösen a fiatalok, gyermekkorúak (illetve meg-) hallgatásával, a velük kapcsolatos krimináltaktikai ajánlások, műfogások kialakításához nyújthat segítséget. Valamint a közös, nemes cél, a bűnmegelőzés (beleértve a visszaesés elkerülését is) mezején látunk kapcsolódási pontokat, lehetőségeket a két diszciplína között.

Ahogy a kriminológiánál már említettük, a bűnözés és a bűnelkövetők bármilyen szempontú vizsgálata csak pozitívan hathat az egyes bűncselekmények felderítése körében is. Így az igazságügyi, ügyészségi kriminálstatisztikai adatok is hasznára válhatnak a felderítés tudományának. (Gondoljunk csak a *hot spotokra*, vagyis a „forró helyekre”, ahol kriminalisztikai beavatkozást igényel az egyes bűncselekmények elszaporodása.) A *statisztika* módszertana a bűnfelderítő szervezeteken belül is kamatoztatható, gondoljunk csak az általános nyomozási vagy ismeretlen tetteses felderítési eredményességi (munkaminőségi, -minősítési) mutatókra.⁷⁹

A régészet (*archeológia, forensic archeology*) nem más, mint kriminalisztikai eszközökkel történő (igen távoli) múltba nézés. Míg a bűncselekmények esetében általában a közeli múltat (percekben, órákban, napokban, hónapokban, alkalmanként években mérhetően) vizsgáljuk, addig a régészet a távoli (évtizedek, évszázadok, évezredek) múlt elé próbál tükröt tartani a mában, és próbálja rekonstruálni a lezajlott eseményeket.⁸⁰ A kriminalisztikában találónak használják egyes amerikai szakkötetek a *reconstruction of the past* címet vagy alcímet.⁸¹

A bűnügyi tudományok (és értelemszerűen a természettudományok) közé nem sorolható *rendészettudományt* tettük e csoport végére, mivel napjainkra már alapvetően Finszter Géza munkássága folytán⁸² világos kép rajzolódik ki a két terület közös mezőivel, érintkezési pontjaival kapcsolatban. Erről röviden e helyütt csak annyit emelünk ki, hogy a szűkebb felfogás szerint a rendészet egyik meghatározó szervezete a rendőrség, amely egyúttal a meghatározó bűnüldöző szervezet is. Tágabb értelemben pedig a rendészeti feladatok ellátásához a kriminalisztika nyomatékosan hozzájárul a maga speciális módszertanával, ismerethalmazával.

Összegzés

Mintegy a kriminalisztika kapcsolatainak sommázataként az előbbiekből levonható az a következtetés, hogy a modern kriminalisztika kezdetől fogva annak köszönhető gyors kibontakozását, hogy egyre jobban alkalmazkodott a nagyvárosokban, az urbanizációval tömegméretűvé váló bűnözés kihívásaihoz és mindezt tette kezdetben az orvostudomány (toxikológia), majd a különböző egyéb társadalom- és természettudományok által felszínre hozott felfedezések és feltalálások segítségével, a kutatási eredmények hasznosításával, értelmes befogadásával. Eközben maga a kriminalisztika is a hivatászerűen és szakszerűen, egységes csapatként dolgozó és működő elméleti és gyakorlati szakembereivel, szervezeteivel – az informatika eredményeire is támaszkodva – önálló ismeretágakat és módszertant hozott létre, dolgozott ki éppen a megnövekedett igényekre és technikai, tudományos lehetőségekre tekintettel (nyomtan, daktiloszkópia, ballisztika, írásvizsgálat, poligráf, profilalkotás, titkos eszközök stb.).

Azt is elmondhatjuk még kapcsolati összeggésként, hogy a kriminalisztika nemcsak úgy jellemezhető, mint a legfőképpen természettudományi ismeretek alapján beszerzett és vizsgált közvetett bizonyítékok egyre bővülő gyűjteménye, hanem úgy is, mint a legkülönbözőbb szakmai ismeretek, általában a tudományágak bevonása, integrálása⁸³ a bűncselekmények felderítésébe. A sokféleséget (heterogenitást) mutató különleges szakértelem hasznosítása mindenekelőtt szakértők és szaktanácsadók alkalmazását igényli. Erre az összefüggésre tekintettel kijelenthető az is, hogy minél felkészültebb valaki az interdiszciplináris kriminalisztikából, annál több szakterületet és szakértőt tud igénybe venni a bűnfelderítés érdekében, annál hatékonyabb, azaz sokrétűbb és alaposabb (annál inkább komplex) lesz az információbázisa, az adatgyűjtése s egyszerűs mind a bizonyíték szerzése. Aminek fókuszában pedig nézetünk szerint mindig az azonosítás áll.

IRODALOM

Ácímović, Mihajlo: Kriminalistika. Privredna stampa, Beograd, 1979

Adam, John M. – Adam, John Collyer: Criminal Investigation. A Practical Textbook for Magistrates, Police Officers and Lawyers. (Adapted from the System Der Kriminalistik of dr. Hans Gross. Professor of Criminology in the University of Prague) Sweet and Maxwell, London, The Carxwell Company, Toronto, The Law Book Company of Australia, Sydney–Melbourne–Brisbane, 1934

- Adamczak, Stefan – Hanausek, Tadeusz – Jarosz, Jan:** Kryminalistyka, zagadnienia wybrane. Kraków, 1971
- Alămoreanu, Sorin:** Elemente de criminalistică. Alma-Mater, Cluj-Napoca, 2000
- Altavilla, Enrico:** Psicologia giudiziaria. Utet, Napoli, 1932 (Torino, 1955)
- Anghelescu, Ion – Constantinescu, Mircea et al.:** Dictionar de criminalistica. Stiintifica si Enciclopedica, Bucuresti, 1984, 1996
- Angyal Miklós – Rimmer Eszter – Vollmuth Krisztián:** Plasztikus arckonstrukció az igazságügyi orvosszakértői gyakorlatban. *Orvosi Hetilap*, 1999/140.
- Angyal Miklós et al.:** Személyazonosítás ante-mortem és post-mortem radiológiai felvételek összehasonlító vizsgálata alapján. *Magyar Radiológia*, 1997/1.
- Angyal, Miklós – Dérczy, Katalin:** Personal Identification on the Basis of Antemortem and Postmortem Radiographs. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 43, no. 5, 1998
- Angyal Miklós:** Igazságügyi orvostan a büntetőjogi gyakorlatban. PTE ÁJK, Pécs, 2001
- Basarab, Matei:** Criminalistică. Universitatea Babeş Bolyai, Cluj, 1969
- Belkin, Rafail Szamojlovics – Winberg, Abram Iljics:** Kriminallistika i dokazivanje. Moskva, 1969
- Benecke, Mark:** Six Forensic Entomology Cases: Description and Commentary. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 43, 1998
- Beroud, Georges:** Précis de criminologie et de police technique. Payot, Paris, 1938
- Beveridge, William Ian Bearmore:** The Art of Scientific Investigation. Random House, New York, 1957
- Bischoff, Marc:** La police scientifique. Payot, Paris, 1938
- Bloch, Peter B. – Weidman, Donald R.:** Managing Criminal Investigations. U.S. Government Printing Office, Washington, D.C., 1975
- Bócz Andre – Finszter Géza:** Kriminallisztika joghallgatóknak. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008
- Bócz Andre (szerk.):** Kriminallisztika I–II. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004
- Bócz Andre:** A kriminallisztika és a jog kapcsolata. In: **Bócz E. (szerk.):** i. m. I. kötet, 34. o.
- Bošković, Mičo:** Kriminallisztika. Policijska akademija, Beograd, 2000
- Brodag, Wolf-Dietrich:** Kriminallistik. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar–Dresden, 1995
- Buquet, Alain:** Manuel de criminalistique moderne. Presses Universitaires de France, Paris, 2001
- Burghard, Waldemar – Hamacher, Hans-Werner – Herold, Horst – Schreiber, Manfred – Stümper, Alfred – Vorbeck, August:** Kriminallistik Lexikon. Kriminallistik Verlag, Heidelberg, 1986
- Byrd, Jason H. – Castner, James L. (eds.):** Forensic entomology. The utility of arthropods in legal investigations. CRC Press, Boca Raton, 2001
- Campbell, Andrea:** Forensic Science: Evidence, Clues, and Investigation. Chelsea House Publishers, Philadelphia, 2000
- Cărjan, Lăzar:** Tratat de criminalistică. Peguin Book, Bucuresti, 2005

- Ceccaldi, Pierre Fernand:** La criminalistique. „Que sais-je?” Presses Universitaires de France, Paris, 1962
- Ceccaldi, Pierre-Fernand:** La criminalistique. Presses Universitaires de France, Paris, 1962
- Chauveau, Loïc:** Les traces du crime. Enquete sur la police scientifique. Calmann-Lévy, 1993
- Chevet, Gerard – Marand, Philippe:** Cours de criminalistique. Préfecture de police, Paris, 1981;
- Ciopraga, Aurel – Iacobuță, Ioan:** Criminalistică. Fundateiei Chemarea, Iasi, 1997
- Clages, Horst:** Kriminalistik: Lehrbuch für Ausbildung und Praxis: Methodik der Fallbearbeitung der Tatort, der Erste Angriff. Boorberg, Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar–Dresden, 1997
- Cuthbert, Cyril Roy Mitchell:** Science and the detection of crime. Hutchinson Scientific and Technical, London, 1938
- Czczot, Zbigniew – Czubalski, Mieczysław:** Zarys kryminalistyki. Warszawa, 1972
- Czczot, Zbigniew – Tomasewski, Tadeusz:** Kryminalistyka ogolna. Warszawa, 1996
- Csernyikné Póth Ágnes – Fogarasi Mihály (szerk.):** Kriminálpszichológia. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006
- Dern, Christa:** Die Zukunft forensischen Wissenschaften. *Kriminalistik*, Heft 5, 2009
- Diaz, Charles:** La police technique. Presses Universitaires de France, Paris, 2000
- Dolinak, David – Matshes, Evan – Lew, Emma O.:** Forensic Pathology: Principles and Practice, Elsevier, Amsterdam, 2005
- Ellen, David:** The scientific examination of documents. Methods and techniques. 2nd ed. Taylor and Francis, New York, 1997
- Erdei Árpád:** Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest, 1987
- Fenyvesi Csaba:** Az erkölcs és a jog viszonya a büntetőjogban. *Magyar Rendészet*, 2003/1–2.
- Fenyvesi Csaba:** A kriminalisztika mint tudományág és mint egyetemi tantárgy. *Magyar Tudomány*, 2003/2.
- Fenyvesi Csaba:** Rendőrség és marketing. Carbocomp, Pécs, 2004
- Finkey Ferenc:** A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916
- Finley, Joseph A.:** Geologic material as physical evidence. FBI Law Enforcement Bulletin, vol. 4, 2004
- Finszter Géza:** A rendészet elmélete. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003
- Finszter Géza:** A büntetés igénye – hatalom, tudás nélkül? In: **Holé Katalin – Kabódi Csaba – Mohácsi Barbara:** Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak. ELTE ÁJK, Budapest, 2009, 87. o.
- Fischer, Bogdan:** Kazusy z kryminalistyki. Zakamycze, 1998
- Fisher, Jacob:** The Art of Detection. Carlton Press, New York, 1963
- Fraser, Jim – Williams, Robin (eds.):** Handbook of Forensic Science. Willian Publishing, Cullompton, Devon, 2009
- Fricke, Charles W.:** Criminal Investigation. O. W. Smith, Los Angeles, 1933
- Gayet, Jean:** Manuel de police scientifique. Paris, 1965 (1978)
- Gayet, Jean:** ABC de police scientifique. Payot, Paris, 1973

- Geerds, Friedrich:** A kriminalisztika helye a tudományok rendszerében. In: **Katona Géza (szerk.):** A kriminalisztika aktuális kérdései. Tanulmányok öt európai országból. BM Kiadó, Budapest, 2001, 17. o.
- Geerds, Friedrich:** Kriminalistik. Schmidt-Rhömhild, Lübeck, 1980 (1987)
- Genge, Ngaire E.:** The Forensic Casebook. The science of crime scene investigation. Ebury Press, London, 2007
- Gilbert, James N.:** Criminal Investigation. Prentice Hall, Upper Saddle River, 1998
- Goddefroy, Ernest:** Manuel élémentaire de police technique. Larcier, Bruxelles, 1931
- Goff, Lee M.:** A fly for the prosecution. Harvard University Press, Cambridge, 2001
- Gross, Hans – Seelig, Ernst:** Kriminalistik I–II. Schweitzer Verlag, Berlin, 1942
- Gross, Hans:** Criminal Investigation: A Practical Textbook for Magistrates, Police Officers and Lawyers. Sweet and Maxwell, London, 1924
- Gross, Hans:** Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik 1-2. Leuscher u. Lebensky's Buchhandlung, Graz, 1893
- Gross, Hans:** Kriminal-Psychologie. Verlag von F. C. V. Vogel, Leipzig, 1897 (zweite Auflage, 1905, S. 692)
- Gross, Hans:** Encyclopädie der Kriminalistik. Verlag von F. C. W. Vogel in Leipzig, 1901
- Haglund, William D. – Sorg, Marcella (eds.):** Forensic Taphonomy. CRC Press, New York, 1997
- Hayes, Robert A.:** Forensic Geologists Uncover Evidence In Soil And Water. *Michigan Bar Journal*, vol. 5, 2002
- Hepp, Robert:** Kriminalistika med znanostjo in ideologijo. RKK, Ljubljana, 1979
- Hilton, Ordway:** Scientific examination of questioned documents. CRC Press, Boca Raton, 1992
- Holyst, Brunon:** Kryminalistyka. Warszawa, 1996
- Horoszowski, Pawel:** Kryminalistyka. Warszawa, 1955
- Houck, Max M. – Siegel, Jay A.:** Fundamentals of Forensic Science. Elsevier, Amsterdam–Boston–Heidelberg–London–New York–Oxford–Paris–San Diego–San Francisco–Singapore–Sydney–Tokyo, 2006
- Hreblay, Vendelin:** La police judiciaire. Presses Universitaires de France, Paris, 1997
- Inbau, Fred E. – Moenssens, Andre A. – Vitullo, Louis R.:** Scientific Police Investigation. Chilton, New York, 1972
- Kármán Gabriella – Kiss Anna – Kardon László:** Új, személyiségfüggő kriminalisztikai módszerek. In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok XXXVI. Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet, Budapest, 1999, 249–250. o.
- Kármán Gabriella:** A kriminaltechnika és az igazságügyi szakértői diszciplínák fejlődéstörténetének legújabb kori eseményei. In: **Vókó György (szerk.):** Kriminológiai tanulmányok, 49. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2012, 70. o.
- Katona Géza:** A kriminalisztika és a büntügyi tudományok. BM Kiadó, Budapest, 2002
- Kiely, Terrence F.:** Forensic evidence: Science and the criminal law. CRC Press, Boca Raton, 2001

- Kirk, Paul:** Crime Investigation. Interscience Publications. New York–London–Sydney, 1953
- Kirk, Paul:** Crime investigation. Physical evidence and police laboratory. Interscience Publishers Inc., New York, 1966
- Kirk, Paul:** Crime Investigation. 2nd. Wiley, Chichester, 1974
- Klein, Irving J.:** Law of Evidence for Police. West Publishing, St. Paul, 1973
- Kleinschmidt, Friedrich:** Lehrbuch für den praktischen Kriminaldienst. Schmidt-Römhild, Lübeck, 1953
- Klotter, John C. – Ingram, Jefferson L.:** Criminal Evidence. 8th ed. Anderson Publishing, Philadelphia, 2003
- Kobovac, Ivo:** Kriminalistika. Zagreb, 1960
- Korinek László:** Rejtett bűnözés. KJK, Budapest, 1988
- Korinek László:** Félelem a bűnözéstől. KJK, Budapest, 1995
- Korinek László:** Kriminológia I–II. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010
- Krajník, Václav et al.:** Kriminalistika. Akadémija Policajného zboru v Bratislave. Bratislava, 2002
- Krivokapic, Vladimir:** Kriminalisticka taktika. VSUP, Beograd, 1982
- Kube, Edwin – Störzer, Hans Udo – Timm, Klaus Jürgen (Hrsg.):** Kriminalistik (1-2.). Boorberg Verlag Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar, 1992
- Latifi, Vesel:** Kriminalistik. Fakultet i juridik, Pristina, 2000
- Le Clere, Marcel:** Manuel de police technique. Police Revue, Paris, 1974
- Lechat, René:** La technique de L'enquête criminelle. Modena, Bruxelles, 1959
- Leonard, Vivian Anderson:** Criminal Investigation and Identification. Charles C. Thomas, Springfield, 1971
- Lidstone, Ken – Palmer, Clare:** The Investigation of Crime. Butterworths, London–Dublin–Edinburgh, 1996
- Liebel, Hermann – Uslar, Werner von:** Forensische Psychologie. Kohlhammer, Stuttgart, 1975
- Liebers, Arthur – Vollmer, Carl:** The Investigator's Handbook. Arco Publishing Co., New York, 1962
- Locard, Edmond:** L'enquête criminelle et les méthodes scientifiques. Flammarion, Paris, 1920
- Locard, Edmond:** Manuel de technique policière. Payot, Paris, 1923 (1948)
- Locard, Edmond:** Traité de criminalistique. Vol. 1–6. Desvigne, Lyon, 1931–1940
- Louwage, Florent E.:** Technique et tactique de la police criminelle. Ninove, Belgique, 1948
- Lundquist, Frank – Curry, Alan S. (eds.):** Methods of Forensic Science. Interscience Publishers, New York, 1962–1965
- Machly, Andreas Christian – Stormberg, Lars:** Chemical criminalistics. Springer-Verlag, New York, 1981
- Maksimović, Radojica:** Kriminalistika - tehnika. Policijska akademija, Beograd, 2000

- Malevski, Hendryk – Kurapka, Egidijus – Palskys, Eugenijus – Kuklianskis, Samuelis:** Kriminalistikos technikos pagrindai. Eugrimas, Vilnius, 1998
- Maver, Darko:** Kriminalistika. Uradni list, Ljubljana, 1997, 2004
- Meloan, Clifton E. – James, Richard E. – Saferstein, Richard:** Criminalistics. An Introduction to Forensic Science (Lab Manual). Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 2001
- Metefiko, Jozef:** Kriminalistika taktika. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava, 2012
- Mircea, Ion:** Criminalistica. Didactica si Pedagogica, Bucuresti, 1978
- Mircea, Ion:** Criminalistica. Lumina Lex, Bucuresti, 1999
- Mitrichev, Szergej P. – Salamov, Mihail N. Pavlovics:** Kriminalistika. Juridiceskovo Literatura, Moskva, 1963
- Mitrovic, Vlastimir:** Kriminalisticka tehnika. Beograd, 1986
- Modly, Duško:** Priručni kriminalistički leksikon. Sarajevo, 1998
- Modly, Duško – Korajlič, Nedžad:** Kriminalistički rječnik. Centar za kulturu i obrazovanje, Tesanj, 2002
- Molnár József:** A kriminalisztika tudománya I–V. In: **Pusztai László (szerk.):** Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok, XXXII. OKKri, Budapest, 1995, 189–207. o.; In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok, XXXIII. OKKri, Budapest, 1996, 177–224. o.; In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok, XXXIV. OKKri, Budapest, 1997, 255–285. o.; In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok, XXXV. OKKri, Budapest, 1998, 316–342. o.; In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok, XXXVI. OKRI, Budapest, 1999, 199–246. o.
- Mommsen, Theodor:** Römisches Strafrecht. Dunckler u. Humblodt Verlag, Berlin, 1899
- Moore, Pete:** The forensics handbook. The secrets of crime scene investigation. Barnes and Noble Books, New York, 2004
- Morland, Nigel (ed):** Crime and Detection. Tallis Press, Oxford, 1966
- Murray, Ray C.:** Home the Science Services Book Resume Contact – Collecting Crime Evidence From Earth. Geotimes, January 2005
- Musil, Jan:** Kriminalistika. Praha, 1994
- Newburn, Tim – Williamson, Tom – Wright, Alan (eds.):** Handbook of Criminal Investigation. Willian Publishing, Cullompton, Devon, 2008
- Nickolls, Lewis Charles:** The Scientific Investigation of Crime. Butterworth, London, 1956
- O'Brien, Kevin P. – Sullivan, Richard C.:** Criminalistics. Theory and practice. Holdbruce Science Publishers Inc., New York, 1976
- O'Hara, Charles – Osterburg, James W.:** An Introduction to Criminalistics. New York, 1960
- O'Hara, Charles – O'Hara, Gregory:** Fundamentals of Criminal Investigation. 6th edition. Springfield, 1994
- Orbán József:** A jog konvergenciája a természettudományok felé a Bayes analízis alapján. *Glossa Iuridica*, 2012/1.

- Orbán József:** A kivizsgálástan műszaki és eljárásjogi aspektusai. Repülézműszaki szekció, előadás. Repüléstudományi konferencia, Szolnok, 2012. április 12.
- Orbán József:** A kriminalisztikai kivizsgálástan műszaki és eljárásjogi aspektusai. *Belügyi Szemle*, 2012/10.
- Osterburg, James W.:** *The Crime Laboratory. Case Studies of Scientific Investigation.* Indiana University Press, Bloomington, 1968
- Osterburg, James W. – Ward, Richard H.:** *Criminal Investigation.* Anderson Publishing, Cincinnati, 1997
- Osterburg, James W. – Ward, Richard H.:** *Criminal Investigation: A method for reconstructing the past.* Anderson, Chicago, 1998
- Osterburg, James W. – Ward, Richard H.:** *Criminal Investigation. A method for reconstructing the past.* Anderson Publishing, Cincinnati, 2000
- Osterburg, James W. – Ward, Richard H.:** *Criminal Investigation: A method for Reconstructing the Past.* 6th ed. LexisNexis, Anderson Publishing, New Providence, 2010
- Ottolenghi, Salvatore:** *Polizia scientifica.* Societa Editrice Libreria, Roma, 1910
- Palmioto, Michael J.:** *Criminal Investigation.* Nelson-Hall Publishers, Chicago, 1994
- Palskys, Eugenijus – Kazlauskas, Marcelis – Danisevičius, Petras Vladas:** *Kriminalistika.* Mintis, Vilnius, 1985
- Papeš, Dragutin:** *Privredna kriminalistika.* Zagreb, 1988
- Pavišić, Berislav – Modly, Duško – Veić, Petar:** *Kriminalistika.* Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2006
- Pavišić, Berislav – Modly, Duško:** *Kriminalistika.* Rijeka, 1999
- Pavišić, Berislav:** *Uvod u kriminalistiku.* Zagreb, 2002
- Perkins, Rollin M.:** *Elements of Police Science.* The Foundation Press, Inc., Chicago, 1942
- Picca, Georges:** *La criminologie.* 5. éd. Presses Universitaires de France, Paris, 2000
- Pješčak, Ján – Samuilovič, Rafail et al.:** *Kriminalistika.* Federální ministerstvo vnitra, Praha, 1983
- Popa, Gheorghe:** *Criminalitică, note de curs.* Era, Bucuresti, 2005
- Popper Péter:** *A kriminális személyiségzavar kialakulása.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970
- Porada, Viktor et al.:** *Kriminalistika I-II.* PF, Olomouc, 1995
- Prevost, Lionel:** *Enquête criminelle.* Modulo, Mont-Royal, Quebec, 2000
- Radzevičius, Egidijus:** *The application of special knowledge investigating criminal violations of the requirements of the work safety regulations: theory and practice in Lithuania.* Mykolas Romeris University, Vilnius, 2006
- Ribeiro, Leonidio:** *Polizia Scientifica.* Editore Guanabara, Rio de Janeiro, 1934
- Richardson, James R.:** *Scientific Evidence for Police Officers.* W. H. Anderson Company, Cincinnati, 1963
- Rizer, Conrad:** *Police Mathematics. A Textbook in Applied Mathematics for Police.* Charles C. Thomas, Springfield, 1955

- Robertson, Edna W.:** Fundamentals of document examination. Nelson-Hall Co., Chicago, 1991
- Robinson, Henry Morton:** La science contre le crime. Payot, Paris, 1941
- Saferstein, Richard:** Forensic Science Handbook. Englewood, Princehall, 1982
- Saferstein, Richard:** Criminalistics: an introduction to Forensic science. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1995
- Sannie, Charles:** La recherche scientifique du criminel. Armand Colin, Paris, 1954 (másik kiadásban: Albin Michel, Paris, 1967)
- Sansone, Sam J.:** Modern Photography for Police and Firemen. W. H. Anderson Co., Cincinnati, Ohio, 1971
- Schneickert Hans:** Kriminalistik und Kriminaltechnik. Deutscher Polizei Verlag, Lübeck, 1933
- Siegel, Jay A. – Saukko, Pekka J. – Knuifer, Geoffrey C. (eds.):** Encyclopedia of Forensic Sciences. Volume 1–3. Academic Press, San Diego–San Francisco–New York–Boston–London–Sydney–Tokyo, 2000
- Simonović, Branislav:** Kriminalistika. Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac, 2004
- Šimovšek, Ivan et al.:** Kriminalistika. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava, 1997
- Simpson, Keith C.:** Modern Trends in Forensic Medicine. Butterworth, London, 1952
- Smith, Kenneth G. V.:** A manual of forensic entomology. Comstock Printing Associates, Cornell University Press, Ithaca, 1986
- Sodernan, Harry:** Modern Criminal Investigation. Funk and Wagnalls, New York, 1962
- Söderman, Harry – O’Connell, John:** Modern Criminal Investigation. Funk and Wagnalls Co., New York, 1952
- Stancu, Emilian:** Criminalistica I-II. Universitatea din București, 1981
- Stancu, Emilian:** Tratat de Criminalistica. Universul Juridic, Bucuresti, 2007
- Straus, Jiří:** Kriminalistická technika. PA CR, Praha, 1993
- Suciu, Camil:** Criminalistica. Didactica si Pedagogica, Bucuresti, 1972
- Svensson, Arne:** Crime Detection: Modern Methods of Criminal Investigation. American Elsevier, New York, 1965
- Swanson, Charles R. – Chamelin, Neil C. – Territo, Leonard:** Criminal Investigation. 2nd ed. Random House, New York, 1981
- Swanson, Charles R. – Chamelin, Neil C. – Territo, Leonard:** Rules of Evidence. In: Swanson, Charles R. – Chamelin, Neil C. – Territo, Leonard: Criminal Investigation. Random House, New York, 1981, pp. 461–478.
- Swanson, Charles R. – Chamelin, Neil C. – Territo, Leonard:** Criminal investigation. McGraw-Hill, Boston, 2002
- Szoldán Zsolt:** Forenzikus geológia. *Belügyi Szemle*, 2005/1.
- Tiplica, Mircea et al.:** Kriminalistická taktika. PA CR, Praha, 1997

- Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor:** Kriminálisztika tankönyv és atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005
- Ubelaker, Douglas H. – Scammel, Henry:** Bones: A forensic detective's casebook. Edward Burlingame Books, New York, 1992
- Urbanski, Tadeusz:** Chemistry and technology of explosives. Vols. 1–3. Pergamon Press, Oxford, 1964
- Vaszljev, Alekszandr Nyikolajevics:** Kriminálisztika. Moskovskogo Universiteta, Moszkva, 1971
- Vodinelic, Vladimir:** Kriminálisztika. Savremena administracija, Beograd, 1984
- Vodinelic, Vladimir:** Kriminálisztika. Otkrivánje i dokazivanje. Skopje, 1985
- Vodinelic, Vladimir – Aleksic, Živojin:** Kriminálisztika. Zagreb, 1991
- Vókó György:** A magyar büntetés-végrehajtási jog. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 1999
- Walder, Hans:** Kriminálisztisches Denken. Hamburg, 1975
- Walls, Henry James:** Forensic Science: An Introduction to the Science of Crime Detection. Praeger, New York, 1968
- Weston, Paul B. – Wells, Kenneth M.:** Criminal Evidence for Police. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1971
- Weston, Paul B. – Lushbaugh, Charles A.:** Criminal investigation-basic perspectives. Prentice Hall, Upper Saddle River, 2003
- Wieczorek, Eberhard:** Kriminálisztik. Boorberg, Stuttgart, 1978
- Yinon, Jehuda – Zitrin, Shmuel:** The analysis of explosives. Pergamon Press, Oxford, 1991
- Zamfirescu, Neculai – Popescu, Mircea:** Psihocriminalistica. Centrul de Psihocriminalistica. Dimitru Ceacănica. Râmnicu Sărat, 1999
- Zavalidroga, Štefan et al.:** Kriminálisztická taktika. Akadémia Policajného zboru SR, Bratislava, 1995
- Zbinden, Karl:** Kriminálisztik. Beck, München–Berlin, 1954
- Žerjav, Ciril:** Kriminálisztika. RSUP, Zagreb, 1986
- Žerjav, Ciril:** Kriminálisztika. MNZ RS Ic, Ljubljana, 1994
- Zlinszky János:** Római büntetőjog. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990

LÁBJEGYZETEK

- Hozzáteszük azonban, hogy a kriminálisztika módszertana (ajánlásgyűjteménye), eszközrendszere (javarészt) nemcsak a büntügyi tényállások megállapításánál ad segítséget, hanem más területek, így a közigazgatási, szabálysértési, munka- (például fegyelmi) és polgári jog alkalmazói is élhetnek vele. Zlinszky János nem véletlenül utal arra, hogy a „crimen” szó eredetileg a latinban „különbötetést” jelent, vagyis nem a büntügyi terület a kizárólagos használója, mindenfajta tényállásra alkalmazható. Zlinszky János: Római büntetőjog. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990, 11. o.
- Van olyan francia gondolat is, amely a kriminálisztikát úgy jellemzi, mint „d'art de la deduction”, vagyis a dedukció művészete. Loïc Chauveau: Les traces du crime. Enquete sur la police scientifique. Calmann-Lévy, 1993, p. 24. Művészetről igazán nem beszélhetünk, ám a dedukcióra való hivatkozást helyénvalónak tartjuk, mivel a kriminálisztikában az ok-okozati gondolkodás központi helyet foglal

- el. A káros-bűnös eredmény (bűncelekmény) jelenik meg a kriminalista előtt, és joggal kíváncsi az ok-okozati összefüggésekre. Visszafelé kell elindulni, mégpedig az okozaton keresztül az okhoz, vagyis dedukciót kell alkalmazni a feltáráshoz, a múlt megismeréséhez. (A bűntüldözési tevékenység szükségszerűen retrospektív szemléletű tevékenység.) Néhányan magát a kriminalisztikát is művészetnek minősítették korábban. Véleményüket éppen az egyéb formájú elnevezésében (és egyikük kötetcímében) is szereplő tudományos (*scientific, forensic*) tartalom cáfolja. (Erőteljesen tudományközpontú napjainkban monografikus szinten nem találkozunk már ezzel a felfogással.) Lásd korábbról William Ian Bearmore Beveridge: *The Art of Scientific Investigation*. Random House, New York, 1957; Jacob Fisher: *The Art of Detection*. Carlton Press, New York, 1963.
- 3 Hans Gross: *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik* 1-2. Leuscher u. Lebensky's Buchhandlung, Graz, 1893, illetve Graz–Wien, 1914.
- 4 Hans Gross: *Criminal Investigation: A Practical Textbook for Magistrates, Police Officers and Lawyers*. Sweet and Maxwell, London, 1924; Még 1950-ben is a „Criminal Investigation” kifejezést használták Hans Gross nyomán az Angliában, Kanadában és Ausztráliában is kiadott kötetben. Lásd John M. Adam – John Collyer Adam: *Criminal Investigation. A Practical Textbook for Magistrates, Police Officers and Lawyers*. (Adapted from the System Der Kriminalistik of dr. Hans Gross. Professor of Criminology in the University of Prague) Sweet and Maxwell, London, The Carxwell Company, Toronto, The Law Book Company of Australia, Sydney–Melbourne–Brisbane, 1934 A kötet leírásában még egy érdekesség fedezhető fel, nevezetesen, hogy Grosst a „Criminology” professzorának titulálják, mivel maga Gross is az írásakor még a kriminológia részének vallotta a kriminalisztikát. Csak később vált önállóvá. Az (angliai) angol szóhasználatban is gyakran találkozunk ezzel a terminológiával, mégpedig másodsorban azért is, mivel nem ez honosodott meg a tudományterület elnevezéseként az angolszász terminológiában. A kriminalisztika (*criminalistics*) csak egy szletét (ágát; *branch*) jelenti a forenzikus tudományoknak, szemben a kontinentális felfogással. (Még 1966-ban indított folyóiratot is találtunk, 1981-ből, *Criminologist* címmel, amely korábban a *Crime and Detection* címet viselte. Forensic Publishing Co., England.) A francia szakirodalomban is találkoztunk e jelenséggel. Konkrétan Georges Beroud: *Précis de criminologie et de police technique*. Payot, Paris, 1938; És még napjainkban is vannak, akik ragaszkodnak a kiinduló felfogáshoz. Például Georges Picca: *La criminologie*. 5. éd. Presses Universitaires de France, Paris, 2000.
- 5 Még az egyik legnevesebb amerikai (kaliforniai) kriminalista, Paul Kirk is az 1953-ban megjelenő összefoglaló művében (és a további kiadásokban) is az „investigation” kifejezést használja, csak nem a „criminal”, hanem a „crime” előtaggal, ami a lényegét nem változtatta meg. Paul Kirk: *Crime Investigation*. Interscience Publications. New York–London–Sydney, 1953; Paul Kirk: *Crime investigation. Physical evidence and police laboratory*. Interscience Publishers Inc., New York, 1966; Paul Kirk: *Crime Investigation*. 2nd. Wiley, Chichester, 1974
- 6 Katona Géza hasonló tartalmú megfogalmazása szerint: „Az Egyesült Királyságban a kriminalisztika mint tudományos fogalom nem terjedt el. A büntügyi tudományok (forensic science) fogalmát részben a kontinentális krimináltechnikával azonosították. Szakirodalmi források a »forenzikus« (bírói, büntügyi) jelzővel, azonos tartalommal használták a »scientific« (tudományos) jelölést. A bűncelekmények felderítése és bizonyítása során alkalmazható ismereteket nem tekintették a »büntügyi tudományok« részének. A bűncelekmények tudományos vizsgálata vagy nyomozása alatt az angol szakirodalomban egészen az utóbbi időkig rendszerint a természettudományos módszerek alkalmazását értették.” Katona Géza: *A kriminalisztika és a büntügyi tudományok*. BM Kiadó, Budapest, 2002, 39. o.
- 7 William Ian Bearmore Beveridge: i. m.; Lewis Charles Nickolls: *The Scientific Investigation of Crime*. Butterworth, London, 1956; James W. Osterburg: *The Crime Laboratory. Case Studies of Scientific Investigation*. Indiana University Press, Bloomington, 1968; Fred E. Inbau – Andre A. Moenssens – Louis R. Vitullo: *Scientific Police Investigation*. Chilton, New York, 1972
- 8 Rollin M. Perkins: *Elements of Police Science*. The Foundation Press, Inc., Chicago, 1942

- 9 Frank Lundquist – Alan S. Curry (eds.): *Methods of Forensic Science*. Interscience Publishers, New York, 1962–1965; Henry James Walls: *Forensic Science: An Introduction to the Science of Crime Detection*. Praeger, New York, 1968
- 10 A „forensic” szó eredete a latin „forensis” alapját adó „forum”-ra vezethető vissza. Arra a római helyre (intézményre), ahol a közvélemény előtt (a fórum előtt, a fórumra tartozóan) meg lehetett és kellett vitatni a fontos életkérdéseket, ahol a törvénykezés is folyt. Jelen felfogásban hozzáférhetjük, a fontos (bűnügyi) ténykérdéseket, egyúttal sorskérdéseket, mivel az egyes bizonyítékok hatása, büntetőjogi következménye súlyosan hathat és hat az érintett (bűnös) személy (és családja) életére, sorsára.
- 11 Pete Moore meghatározása szerint a forenzikusság nem más, mint: „The term »forensic« means suitable for a court of law. In all cases, forensic science demands diligence and attention to detail if the work is going to bridge the gap from the crime scene to the courtroom. [...] Forensic science should lead investigators to the truth.” Pete Moore: *The forensics handbook. The secrets of crime scene investigation*. Barnes and Noble Books, New York, 2004, p. 6.
- 12 A „forensic science(s)”-szel kapcsolatban ezt az álláspontot képviseli Kármán Gabriella is. „Fordítják bűnügyi tudományoknak, igazságügyi tudományoknak, véleményem szerint azonban ezek a kifejezések nem adják vissza pontosan a kívánt tartalmat. Ezért használok a továbbiakban a magyar szakirodalomban is mindinkább jelenlévő »forenzikus tudományok« kifejezést. Kármán Gabriella: A krimináltechnika és az igazságügyi szakértői diszciplínák fejlődéstörténetének legújabb kori eseményei. In: Vókó György (szerk.): *Kriminológiai tanulmányok*, 49. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2012, 70. o.
- 13 Nem vagyunk híve(i) egyébiránt az idegen szavak alkalmazásának és fonetikus átvételének a magyar nyelvbe, azonban ha a tartalmi átfedésre nem találunk pontos kifejezést (mint például a „computer” esetében a „számítógép”-pel ez sikerült), akkor elfogadhatónak és követendőnek véljük az idegen nyelvű formula magyarosított befogadását.
- 14 Az angol szakirodalomban előfordul a tudományos nyomozás (*scientific investigation*) kifejezés is. Lásd erről Lewis Charles Nickolls: i. m.
- 15 Katona Géza megfogalmazása szerint: „Az Egyesült Államokban a »bűnügyi tudományok« fogalma alatt rendszerint a tárgyi bizonyítékok felkutatására, vizsgálatára, értékelésére alkalmazott tudományos ismeretanyagot értik. Fő ágazatai a kriminalisztika és a bűnügyi (forenzikus) orvostan.” Hozzátevé, hogy „Az USA jogrendszer egyik sajátossága, hogy nem határozza el élesen a büntető és polgári eljárásban alkalmazott szakértői bizonyítást. A Bizonyítás Szövetségi Szabályai (Federal Rules of Evidence) mindkét jogi területre érvényesek és útmutatást adnak a szakértői nyilatkozat tárgyának és a módszerének meghatározásához is. Ebből a célból a »Szövetségi Igazságügyi Központ« mint kormányzati szerv a bírák és az igazságszolgáltatási tisztviselők tájékoztatására, szakismereteinek bővítésére tematikus szakkönyveket ad ki.” Katona Géza: i. m. 40. o. Hasonló értelmezést képvisel Molnár József is több részletben megjelent tanulmányaiban. Molnár József: A kriminalisztika tudománya I–V. In: Pusztai László (szerk.): *Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok*, XXXII. OKKri, Budapest, 1995, 189–207. o.; In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok*, XXXIII. OKKri, Budapest, 1996, 177–224. o.; In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok*, XXXIV. OKKri, Budapest, 1997, 255–285. o.; In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai és Kriminalisztikai Tanulmányok*, XXXV. OKKri, Budapest, 1998, 316–342. o.; In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok*, XXXVI. OKRI, Budapest, 1999, 199–246. o.
- 16 A „detection” használati példaként Cyrill Roy Mitchell Cuthbert: *Science and the detection of crime*. Hutchinson Scientific and Technical, London, 1938.
- 17 Nem kimerítő jelleggel az angol és amerikai szakirodalomból a következő összefoglaló (alap)művek tűnnek ki. *Angliában (Észak-Írországból, Skóciában, Walesben, Írországból egyaránt)*: Cyrill Roy Mitchell Cuthbert: i. m.; Lewis Charles Nickolls: i. m.; Nigel Morland (ed.): *Crime and Detection*. Talis Press, Oxford, 1966; Henry James Walls: i. m.; Kevin P. O’Brien – Robert C. Sullivan: *Criminalistics. Theory and practice*. Holbrook Press, London, 1976; Ken Lidstone – Clare Palmer:

- The Investigation of Crime. Butterworths, London–Dublin–Edinburgh, 1996; Ngaire E. Genge: The Forensic Casebook. The science of crime scene investigation. Ebury Press, London, 2007; Tim Newburn – Tom Williamson – Alan Wright (eds.): Handbook of Criminal Investigation. Willian Publishing, Cullompton, Devon, 2008; Jim Fraser – Robin Williams (eds.): Handbook of Forensic Science. Willian Publishing, Cullompton, Devon, 2009. *Az Egyesült Államokban*: Charles W. Fricke: Criminal Investigation. O. W. Smith, Los Angeles, 1933; Harry Söderman – John O’Connell: Modern Criminal Investigation. Funk and Wagnalls Co., New York, 1952; Paul Kirk (1953): i. m.; Paul Kirk (1966): i. m.; Paul Kirk (1974): i. m.; Arne Svensson: Crime Detection: Modern Methods of Criminal Investigation. American Elsevier, New York, 1965; Charles E. O’Hara – James W. Osterburg: An Introduction to Criminalistics. New York, 1960; Frank Lundquist – Alan S. Curry (eds.): i. m., Arthur Liebers – Carl Vollmer: The Investigator’s Handbook. Arco Publishing Co., New York, 1962; Harry Sodernan: Modern Criminal Investigation. Funk and Wagnalls, New York, 1962; Henry James Walls: i. m.; James W. Osterburg: i. m.; Vivian Anderson Leonard: Criminal Investigation and Identification. Charles C. Thomas, Springfield, 1971; Kevin P. O’Brien – Robert C. Sullivan: i. m.; Charles R. Swanson – Neil C. Chamelin – Leonard Territo: Criminal Investigation. 2nd ed. Random House, New York, 1981; Richard Saferstein: Forensic Science Handbook. Englewood, Princehall, 1982; Michael J. Palmiotto: Criminal Investigation. Nelson-Hall Publishers, Chicago, 1994; Richard Saferstein: Criminalistics: an introduction to Forensic science. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1995; Charles O’Hara – Gregory O’Hara: Fundamentals of Criminal Investigation. 6th edition. Springfield, 1994; James W. Osterburg – Richard H. Ward: Criminal Investigation. Anderson Publishing, Cincinnati, 1997; James N. Gilbert: Criminal Investigation. Prentice Hall, Upper Saddle River, 1998; James W. Osterburg – Richard H. Ward: Criminal Investigation. A method for reconstructing the past. Anderson Publishing, Cincinnati, 2000; Andrea Campbell: Forensic Science: Evidence, Clues, and Investigation. Chelsea House Publishers, Philadelphia, 2000; Max M. Houck – Jay A. Siegel: Fundamentals of Forensic Science. Elsevier, Amsterdam–Boston–Heidelberg–London–New York–Oxford–Paris–San Diego–San Francisco–Singapore–Sydney–Tokyo, 2006; James W. Osterburg – Richard H. Ward: Criminal Investigation: A method for Reconstructing the Past. 6th ed. LexisNexis, Anderson Publishing, New Providence, 2010; *Kanadában*: Lionel Prevost: Enquête criminelle. Modulo, Mont-Royal, Quebec, 2000; *Ausztráliában* (amerikai szerzőtől): Paul Kirk (1953): i. m.
- 18 Úgy is megfogalmazhatjuk, hogy az európai kontinentális szemlélet halad a forenzikusság, az angol-szász szemlélet a kriminalisztikai irányába. Előbbi erőteljesebbnek véljük a világtendenciaként jelentkező krimináltechnikai prioritások, a természettudományos vizsgálatok előtérbe kerülése miatt.
- 19 Clifton E. Meloen – Richard E. James – Richard Saferstein: Criminalistics. An Introduction to Forensic Science (Lab Manual). Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey, 2001; Korábról lásd Kevin P. O’Brien – Richard C. Sullivan: Criminalistics. Theory and practice. Holdbruce Science Publishers Inc., New York, 1976; Richard Saferstein: Criminalistics: an introduction to Forensic science. Prentice Hall, Englewood Cliffs, New York, 1995, illetve Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2004. *Angliából*: Kevin P. O’Brien – Richard C. Sullivan: i. m.
- 20 Charles O’Hara – James W. Osterburg: i. m.; Charles O’Hara – Gregory O’Hara: i. m.
- 21 Charles R. Swanson – Neil C. Chamelin – Leonard Territo: Criminal investigation. McGraw-Hill, Boston, 2002; Paul B. Weston – Charles A. Lushbaugh: Criminal investigation-basic perspectives. Prentice Hall, Upper Saddle River, 2003
- 22 A találoán alkalmazott „latent investigation” („nem látható” vagy egyszerűbben „latens”) kifejezés egyes krimináltechnikai elemeket rejt magában az 1981-es *Criminal Investigation* kötet szerint. A kiemelkedően súlyos bűncselekmények esetében írja le a büntügyi elemzés, (*crime analysis*), a belső és külső informátoroktól (*informants*) és a nyilvántartásokból (National Crime Information Center) és (rejtett, fedett, álcázott) megfigyelésekből (*surveillance*) és mechanikus hazugságvizsgálatból (*mechanical lie detection*), valamint a sértettektől és tanúktól (*victims and witnesses*) származó adatok jelentőségét. Charles R. Swanson – Neil C. Chamelin – Leonard Territo (1981): i. m. 114–138. o.

- 23 Peter B. Bloch – Donald R. Weidman: *Managing Criminal Investigations*. U.S. Government Printing Office, Washington, D.C., 1975; James W. Osterburg – Richard H. Ward (2010): i. m. 271–279. o.
- 24 A metodikai csoportoknál szinte mindig első helyen szerepel a kötetekben az emberölés-teszt sértés (*homicide-murder-manslaughter, assault and battery*), majd a rablás-emberrablás (*robbery-kidnaping*), betörés (*burglary*), gyújtogatás (*arson*), robbantások (*explosives*), nemi (*rape and other sex crimes*), vagyon elleni (*larceny-theft, fraud, cheating, embezzlement* stb.), terrorista (terrorizmus), számítógépes-technikai (*computer and technological*), szervezett-fehér galléros-intellektuális-gazdasági (*enterprise-organised-economic-white-collar*), közlekedési (*road accidents*), hamisításos (*forgery, counterfeiting*), vesztegetés (*bribery*), droggal visszaélés (*drug-abuse*) és sok egyéb kisebb mértékben előforduló bűncselekmény. (Legutóbbiból csak példaként említjük: iskolai erőszak, rituális bűncselekmények, személyiséglopás stb.)
- 25 Lásd Ernest Goddefroy: *Manuel élémentaire de police technique*. Larcier, Bruxelles, 1931; Florent E. Louwage: *Technique et tactique de la police criminelle*. Ninove, Belgique, 1948; René Lechat: *La technique de L'enquête criminelle*. Modena, Bruxelles, 1959.
- 26 Olaszországban a francia mintára hasonlít a fogalomhasználat, vagyis a tudományos rendőrség, a rendőrtécnika kifejezések a leggyakoribbak. Salvatore Ottolenghi: *Polizia scientifica*. Societa Editrice Libreria, Roma, 1910; Enrico Altavilla: *Psicologia giudiziaria*. Utet, Napoli, 1932 (Torino, 1955)
- 27 Pierre-Fernand Ceccaldi: *La criminalistique*. Presses Universitaires de France, Paris, 1962; Gerard Chevet – Philippe Marand: *Cours de criminalistique*. Préfecture de police, Paris, 1981; Alain Buquet: *Manuel de criminalistique moderne*. Presses Universitaires de France, Paris, 2001
- 28 Feltehetően a mediterrán európai országok hatására *Brazíliában is a Polizia Scientifica* címmel jelent meg összefoglaló kriminalisztikakötet. Leonidio Ribeiro: *Polizia Scientifica*. Editore Guanabara, Rio de Janeiro, 1934. *Franciaországban*: Marc Bischoff: *La police scientifique*. Payot, Paris, 1938; Charles Diaz: *La police technique*. Presses Universitaires de France, Paris, 2000.
- 29 Henry Morton Robinson: *La science contre le crime*. Payot, Paris, 1941; Charles Sannie: *La recherche scientifique du criminel*. Armand Colin, Paris, 1954 (másik kiadásban: Albin Michel, Paris, 1967); Jean Gayet: *Manuel de police scientifique*. Paris, 1965 (1978); Jean Gayet: *ABC de police scientifique*. Payot, Paris, 1973
- 30 Vendelin Hreblay: *La police judiciaire*. Presses Universitaires de France, Paris, 1997
- 31 Edmond Locard: *Manuel de technique policière*. Payot, Paris, 1923 (1948); Edmond Locard: *L'enquête criminelle et les méthodes scientifiques*. Flammarion, Paris, 1920; Edmond Locard: *Traité de criminalistique*. Vol. 1–6. Desvigne, Lyon, 1931–1940. Látható a felsorolásból, hogy Locard szintén minden formáját alkalmazta a francia megjelöléseknek. Ezek közül a hatékony és összefoglaló művének (Grosst követve) a kriminalisztika címet adta. További szerzők és kötetek: Jean Gayet (1961): i. m.; Marcel Le Clere: *Manuel de police technique*. Police Revue, Paris, 1974.
- 32 Edmond Locard (1931–1940): i. m.; Pierre Fernand Ceccaldi: *La criminalistique*. „Que sais-je?” Presses Universitaires de France, Paris, 1962; G. Chevet – Ph. Marand: i. m.; Jacques Fombonne: *La criminalistique*. Paris, 1996
- 33 Alain Buquet: i. m.
- 34 A cím egyúttal utal arra a fontos tényre, hogy a bizonyítás és a kriminalisztika között nagyon szoros kapcsolat van, és ez a kapcsolat – nézetünk szerint – nem pusztán a büntetőeljárásbeli bizonyításban igaz, hanem mindazokban a jogágakban, jogalkalmazási területeken, ahol bizonyítás folyik (például államigazgatási, munkajogi, civiljogi ügyekben, ahogyan erre már utaltunk). Ilyenformán a kriminalisztika olyan ténytudomány, amely nem kizárólag a legfőbb nyomozó szervek munkatársainak, nemcsak rendőröknek szóló „rendőrtudomány”, hanem módszertana miatt az összes, bizonyítással foglalkozó jogág művelésében szerepet játszó tudományterület és így – meglátásunk szerint – helye és szerepe van és kell lennie a joghallgatók, a későbbi jogalkotók és jogalkalmazók oktatásában, az egyes jogi karok tantárgyi struktúrájában is. Erről egyébként részletesebben értekezünk már korábban. Lásd

Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika mint tudományág és mint egyetemi tantárgy. Magyar Tudomány, 2003/2., 196–201. o.

- 35 Nem kimerítő jelleggel utalunk a Németországban kiadott főbb kriminalisztikai összefoglaló művekre: Hans Schneickert: Kriminalistik und Kriminaltechnik. Deutscher Polizei Verlag, Lübeck, 1933; Hans Gross – Ernst Seelig: Kriminalistik I–II. Schweitzer Verlag, Berlin, 1942; Friedrich Kleinschmidt: Lehrbuch für den praktischen Kriminaldienst. Schmidt-Römhild, Lübeck, 1953; Karl Zbinden: Kriminalistik. Beck, München–Berlin, 1954; Hans Walder: Kriminalistisches Denken. Hamburg, 1975; Hermann Liebel – Werner von Uslar: Forensische Psychologie. Kohlhammer, Stuttgart, 1975; Eberhard Wiczorek: Kriminalistik. Boorberg, Stuttgart, 1978; Friedrich Geerds: Kriminalistik. Schmidt-Römhild, Lübeck, 1980 (1987); Edwin Kube – Hans Udo Störzer – Klaus Jürgen Timm (Hrsg.): Kriminalistik (1-2.). Boorberg Verlag Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar, 1992; Wolf-Dietrich Brodag: Kriminalistik. Richard Boorberg Verlag, Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar–Dresden, 1995; Horst Clages: Kriminalistik: Lehrbuch für Ausbildung und Praxis: Methodik der Fallbearbeitung der Tatort, der Erste Angriff. Boorberg, Stuttgart–München–Hannover–Berlin–Weimar–Dresden, 1997
- 36 Svédországban inkább angolszász hatás érvényesült, tulajdoníthatóan a történeti részben már kiemelt laboralapító Söderman munkásságának. Kiemelkedik angol nyelvű, Amerikában kiadott kötete, lásd Harry Söderman – John O’Connell: i. m.
- 37 Nem kimerítő jelleggel utalunk az egyes (közép- és kelet-) európai országokban publikált főbb kriminalisztikai összefoglaló művekre. *Csehországban*: Ján Pješćak – Rafail Samuilovič et al.: Kriminalistika. Federální ministerstvo vnitra, Praha, 1983; Jiří Straus: Kriminalistická technika. PA CR, Praha, 1993; Jan Musil: Kriminalistika. Praha, 1994; Viktor Porada et al.: Kriminalistika I-II. PF, Olomouc, 1995; Mircea Tiplica et al.: Kriminalistická taktika. PA CR, Praha, 1997; *Horvátországban*: Ivo Kobovac: Kriminalistika. Zagreb, 1960; Ciril Zerjav: Kriminalistika. RSUP, Zagreb, 1986; Dragutin Papeš: Privredna kriminalistika. Zagreb, 1988; Vladimir Vodinić – Živojin Aleksić: Kriminalistika. Zagreb, 1991; Berislav Pavišić – Duško Modly: Kriminalistika. Rijeka, 1999; Berislav Pavišić: Uvod u kriminalistiku. Zagreb, 2002; Berislav Pavišić – Duško Modly – Petar Veić: Kriminalistika. Golden marketing-Tehnicka knjiga, Zagreb, 2006; *Koszovóban*: Vesel Latifi: Kriminalistik. Fakultet i juridik, Pristina, 2000; *Lengyelországban*: Pawel Horoszowski: Kryminalistyka. Warszawa, 1955; Stefan Adamczak – Tadeusz Hanausek – Jan Jarosz: Kryminalistyka, zagadnienia wybrane. Kraków, 1971; Zbigniew Czeźcot – Mieczysław Czubalski: Zarys kryminalistyki. Warszawa, 1972; Zbigniew Czeźcot – Tadeusz Tomaszewski: Kryminalistyka ogólna. Warszawa, 1996; Brunon Holyst: Kryminalistyka. Warszawa, 1996; Bogdan Fischer: Kazusy z kryminalistyki. Zakamycze, 1998; *Litvániában*: Eugenijus Palskys. – Marcellas Kazlauskas – Petras Vladas Danisevičius: Kriminalistika. Mintis, Vilnius, 1985; Hendryk Malevski. – Egidijus Kurapka – Eugenijus Palskys – Samuelis Kuklianskis: Kriminalistikos technikos pagrindai. Eugrimas, Vilnius, 1998; Egidijus Radzevičius: The application of special knowledge investigating criminal violations of the requirements of the work safety regulations: theory and practice in Lithuania. Mykolas Romeris University, Vilnius, 2006; *Macedóniában*: Vladimir Vodinić: Kriminalistika. Otkrivánie i dokazivanje. Skopje, 1985; *Oroszországban*: Szergej P. Mitricev – Mihail N. Pavlovics Salamov: Kriminalistika. Juridiceskovo Literatura, Moszkva, 1963; Rafail Szamojlovics Belkin – Abram Iljics Winberg: Kriminalistika i dokazivanje. Moszkva, 1969; Alekszandr Nyikolajevics Vaszljev: Kriminalistika. Moskovskogo Universiteta, Moszkva, 1971; *Romániában*: Matei Basarab: Criminalistică. Universitatea Babeş Bolyai, Cluj, 1969; Camil Suciu: Criminalistica. Didactica si Pedagogica, Bucuresti, 1972; Ion Mircea: Criminalistica. Didactica si Pedagogica, Bucuresti, 1978; Ion Mircea: Criminalistica. Lumina Lex, Bucuresti, 1999; Emilian Stancu: Criminalistica I-II. Universitatea din Bucureşti, 1981; Aurel Ciopraga – Ioan Iacobuţă: Criminalistică. Fundatei Chemarea, Iasi, 1997; Neculai Zamfirescu – Mircea Popescu: Psihocriminalistica. Central de Psihocriminalistica. Dimitru Ceacănica. Râmnicu Sărat, 1999; Sorin Alămoreanu: Elemente de crimi-

- nalistică. Alma-Mater, Cluj-Napoca, 2000; Lăzar Cârjan: *Tratat de criminalistică*. Pegnui Book, București, 2005; Gheorghe Popa: *Criminalistică, note de curs*. Era, București, 2005; Emilian Stancu: *Tratat de Criminalistica*. Universul Juridic, București, 2007; *Szerbiában*: Mihajlo Aćimović: *Kriminalistika*. Privredna štampa, Beograd, 1979; Vladimir Krivokapić: *Kriminalistička taktika*. VSUP, Beograd, 1982; Vladimir Vodinelic: *Kriminalistika*. Savremena administracija, Beograd, 1984; Vlastimir Mitrović: *Kriminalistička tehnika*. Beograd, 1986; Radojica Maksimović: *Kriminalistika - tehnika*. Policijska akademija, Beograd, 2000; Mićo Bošković: *Kriminalistika*. Policijska akademija, Beograd, 2000; Branislav Simonović: *Kriminalistika*. Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, Kragujevac, 2004; *Szlovákiában*: Štefan Zavalidroga et al.: *Kriminalistička taktika*. Akadémia Policajného zboru SR, Bratislava, 1995; Ivan Šimovšek et al.: *Kriminalistika*. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava, 1997; Václav Krajník et al.: *Kriminalistika*. Akadémia Policajného zboru v Bratislave. Bratislava, 2002; Jozef Metenko: *Kriminalistika taktika*. Akadémia Policajného zboru v Bratislave, Bratislava, 2012; *Szlovéniában*: Robert Hepp: *Kriminalistika med znanostjo in ideologijo*. RKK, Ljubljana, 1979; Ciril Zerjav: *Kriminalistika*. MNZ RS Ic, Ljubljana, 1994; Darko Maver: *Kriminalistika*. Uradni list, Ljubljana, 1997. 2004.
- 38 Ilyen jellegű (lexikon, enciklopédia) művet alkotott Hans Gross: *Encyklopädie der Kriminalistik*. Verlag von F. C. W. Vogel in Leipzig, 1901; Ion Anghelescu – Mircea Constantinescu et al.: *Dictionar de criminalistica*. Stiintifica si Enciclopedica, Bucuresti, 1984, 1996; Waldemar Burghard – Hans-Werner Hamacher – Horst Herold – Manfred Schreiber – Alfred Stümper – August Vorbeck: *Kriminalistik Lexikon*. Kriminalistik Verlag, Heidelberg, 1986; Duško Modly: *Priručni kriminalistički leksikon*. Sarajevo, 1998; Jay A. Siegel – Pekka J. Saukko – Geoffrey C. Knupfer (eds.): *Encyclopedia of Forensic Sciences*. Volume 1–3. Academic Press, San Diego–San Francisco–New York–Boston–London–Sydney–Tokyo, 2000; Duško Modly – Neždad Korajlić: *Kriminalistički rječnik*. Centar za kulturu i obrazovanje, Tesanj, 2002; Bócz Endre (szerk.): *Kriminalisztika I–II*. BM Duna Palota és Kiadó, Budapest, 2004.
- 39 Például a német szakirodalomban már évtizedekkel ezelőtt (az 1960-as években elindított amerikai terminus után) megjelent az angolszász „forensic” jelző. Lásd Hermann Liebel – Werner von Uslar: i. m. *Napjainkból egy példa Christa Derm: Die Zukunft forensischen Wissenschaften*. *Kriminalistik*, Heft 5, 2009, S. 292–297.
- 40 A kifejezés arra utal, hogy angolszász felfogás szerint a nyomozás próbája az, hogy a feltárt bizonyíték, az ahhoz kapcsolódó vélemény megállja-e a helyét a tárgyaláson, kellően (fél, illetve be) tudja-e mutatni a vádló a büntügyi detektívek, illetve szakértők (*expert witness*) segítségével a tudományos is megalapozott bizonyítékait, meg tudja-e győzni a beszerzett tárgyi bizonyítékokkal (*physical evidence*) a bíróságot, illetve a laikus esküdteket, akiknek a folyamatosan fejlődő kriminaltechnikai módusok, a (második generációs bizonyítékok és a hozzájuk vezető utak) egyre bonyolultabbak.
- 41 A XIII. században induló, napjainkban dinamikusan fejlődő forenzikus entomológia olyan tudomány, amely az izeltlábúakat, vagyis a rovarokat, a pókféléket (pókok és rokonaik), százlábúakat, héjas állatokat állítja a bűntények, illetve a jog szolgálatába. Három nagy területe ismert: a) a törvényszéki jelentőséggel bíró; b) az emberi településekhez köthető, illetve a tárolt termékekhez köthető rovarokkal foglalkozó rész; c) végül a harmadik a forenzikus ág. A rovartan tanulmányozza, vizsgálja azon egyedeket, amelyek az emberen, illetve annak közvetlen környezetében élnek. Ez a részterület polgári (gyakran vannak be törvényszéki rovartudósokat kártérítési perek során) és büntetőjogi vonatkozással egyaránt bír, mivel a városi rovarok élő szervezetekkel és holttestekkel egyaránt táplálkoznak. A rovartan gyakran olyan büntető- és nem büntetőügyekben játszik fontos szerepet, amely kereskedelmi forgalomban kapható termékek (például élelmiszerek, ruhák) rovarokkal fertőzöttségéről, szennyezettségéről szól. Végül a forenzikus ág az emberi maradványokban található rovarokat vizsgálja, kifejezetten bűntényekben, a kriminalisztikai kérdések (például mikor, hol, hogyan történt) megválaszolása érdekében. Néhány konkrét bűntény a következő forrásokban: Kenneth G. V. Smith: *A manual of forensic entomology*. Comstock Printing Associates, Cornell University Press, Ithaca,

- 1986; Mark Benecke: Six Forensic Entomology Cases: Description and Commentary. Journal of Forensic Sciences, vol. 43, 1998, pp. 797–805.; Jason H. Byrd – James L. Castner (eds.): Forensic entomology. The utility of arthropods in legal investigations. CRC Press, Boca Raton, 2001; Lee M. Goff: A fly for the prosecution. Harvard University Press, Cambridge, 2001.
- 42 A modern szót azért tettük hozzá, mert a földdel mint anyagmaradvánnyal már Hans Gross is foglalkozott a XIX. században. A már hivatkozott 1893-as alpművében is megemlítette a kriminalisztikai, azonosítási jelentőségét. Gyakorlati tapasztalata alapján utalt rá, a gyanúsított cipőjéről származó anyagmaradvány vizsgálata segíthet kideríteni az elkövetői útvonalat. Ahogy írta: „A cipőn lévő sár gyakran többet mesél el arról, hogy hol járt utoljára a viselője, mint egy fűrésztó kihallgatás” (*saját nyersforrás – F. Cs.*).
- 43 A görög geo (föld) és logosz (tudás) szavak összetételéből létrejött geológia, vagyis földtan a föld felépítésével, szerkezetével, történetével foglalkozó természettudomány. A forenzikus geológia már olyan alkalmazott tudomány, amely a geológia tárgykörébe tartozó anyagok (talaj, üledék, ásványok, kőzetek, fosszilis maradványok stb.) tanulmányozása révén a geológia tudományterületének módszereit, elveit, technikáit felhasználva járul hozzá a bűncselekmények felderítéséhez, vagy polgári jogviták eldöntéséhez azáltal, hogy segítségével a hatósági eljárás során felhasználható bizonyítékok kerülnek az ügybe. Ez a forenzikus geológia szűk értelemben vett meghatározása, tágabb értelemben azonban a definíció már magában foglalja ezen elvek, metódusok alkalmazását tekintet nélkül arra, hogy bírósági felhasználás-e a cél. E szélesebb fogalmi körbe beletartozik a geológiai mintákból szerzhető adatok elemzése is. Például a nagyobb környezetvédelmi és közegészségügyi kampányok, illegális állatszerv-kereskedelem, régészeti műtárgyak, művészeti alkotások kereskedelme, élelmiszerek és más árucikkek útjának nyomon követése, illetve a hírszerzés, nemzetbiztonság, terrorizmus és kábítószer-csempészet elleni harc körében. Lásd részletesebben Robert A. Hayes: Forensic Geologists Uncover Evidence In Soil And Water. Michigan Bar Journal, vol. 5, 2002, pp. 42–44.; Joseph A. Finley: Geologic material as physical evidence. FBI Law Enforcement Bulletin, vol. 4, 2004, pp. 1–7.; Ray C. Murray: Home the Science Services Book Resume Contact – Collecting Crime Evidence From Earth. Geotimes, January 2005; Szoldán Zsolt: Forenzikus geológia. Belügyi Szemle, 2005/1., 89–101. o.
- 44 A geographic profiling (földrajzprofil-alkotás) lényege, hogy egy számítógépes szoftver a kapcsolódó helyszínek alapján megállapítja a támadó legvalószínűbb lakóhelyét. A földrajzprofil-alkotás a profilalkotás altípusa, ezért kapcsolatban van a pszichológiai- vagy magatartásprofil-alkotással is, ami inkább kriminálaktika. Am ami miatt a technika körébe tartozik, azt az a tény alapozza meg, hogy a pszichológiaiprofil-alkotás a „ki” kérdésre, míg a földrajzprofil-alkotás a „hol” kérdésre keresi a választ.
- 45 Katona Géza külön kötetben részletezte a kriminalisztika kapcsolódásait, amelyek megállapításaival egyetértve, e helyütt a magunk rövid gondolatait fogalmazzuk meg az egyes kontakt területekkel kapcsolatban és utalunk a tendenciális (és kölcsönhatásos) jelenségekre. Katona Géza: i. m.
- 46 A relevanciával kapcsolatban Erdei Árpád kihangsúlyozza, hogy a bizonyíték relevanciáját és igazságtartalmát külön kell választani. A büntető anyagi jog segít ebben, mert nem azt kell bizonyítani, ami lehetséges az adatok (információk) alapján, hanem amit a büntetőjogi tényállások megfogalmaznak. Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. KJK, Budapest, 1987, 176. o.
- 47 Egyetértve Molnár József ez irányú megfogalmazásával, miszerint a kriminalisztikának a büntügyi tudományokhoz sorolását „a bizonyítékok keletkezése törvényszerűségeinek a feltárása” alapozza meg. Molnár József (1996): i. m. 177. o.
- 48 „Strafrecht ohne Strafprozess ist ein Messergriff ohne Klinge und Strafprozess eine Klinge ohne Messergriff.” Theodor Mommsen: Römisches Strafrecht. Duncker u. Humblodt Verlag, Berlin, 1899. Vorwort. (A magyar szakirodalomba elsőként Finkay Ferenc ültette át kicsit más megfogalmazással: „Az anyagi jog magában holt anyag, az alaki jog önt bele életet, ez valóítja meg, ez alkalmazza an-

- nak szabályait, az eljárási jog pedig magában üres gép lenne az anyagi jog nélkül, ez ad neki tárgyat, anyagot.” Finkey Ferenc: A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest, 1916, 3. o.)
- 49 Paul B. Weston – Kenneth M. Wells: *Criminal Evidence for Police*. Prentice Hall, Englewood Cliffs, 1971; James R. Richardson: *Scientific Evidence for Police Officers*. W. H. Anderson Company, Cincinnati, 1963; Irving J. Klein: *Law of Evidence for Police*. West Publishing, St. Paul, 1973; Charles R. Swanson – Neil C. Chamelin – Leonard Territo: *Rules of Evidence*. In: Charles R. Swanson – Neil C. Chamelin – Leonard Territo (1981): i. m. 461–478. o.; Terrence F. Kiely: *Forensic evidence: Science and the criminal law*. CRC Press, Boca Raton, 2001; John C. Klotter – Jefferson L. Ingram: *Criminal Evidence*. 8th ed. Anderson Publishing, Philadelphia, 2003; Max M. Houck – Jay A. Siegel: i. m. 631–542. o.
- 50 Finszter Géza: A rendészeti elmélete. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003, 43–52. o.; Finszter Géza: A büntetés igénye – hatalom, tudás nélkül? In: Holé Katalin – Kabódi Csaba – Mohácsi Barbara: *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak*. ELTE ÁJK, Budapest, 2009, 87. o. Nem véletlen, hogy éppen az idézett tollából jelent meg (társszerzőségben) a tárgyalással is kapcsolatos kriminalisztikai kötet, konkrétan: Bócz Endre – Finszter Géza: *Kriminalisztika joghallgatóknak*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- 51 Korinek László: *Kriminológia I–II*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, I. kötet, 18. o.
- 52 Vókó György is hasonló tartalmú gondolatot közvetít összefoglaló művében. Lásd Vókó György: *A magyar büntetés-végrehajtási jog*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 1999, 141–143. o.
- 53 Hans Gross: *Kriminal-Psychologie*. Verlag von F. C. V. Vogel, Leipzig, 1897 (zweite Auflage, 1905, S. 692)
- 54 Csernyikné Póth Ágnes – Fogarasi Mihály (szerk.): *Kriminalpszichológia*. Rejtjel Kiadó, Budapest, 2006, 10. o.
- 55 Kármán Gabriella – Kiss Anna – Kardon László: *Új, személyiségfüggő kriminalisztikai módszerek*. In: Irk Ferenc (szerk.): *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok XXXVI. Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet*, Budapest, 1999, 249–250. o.
- 56 Popper Péter: *A kriminális személyiségzavar kialakulása*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 20. o.
- 57 Uo. 10. o.
- 58 Uo. 21–22. o.
- 59 Keith C. Simpson: *Modern Trends in Forensic Medicine*. Butterworth, London, 1952
- 60 David Dolinak – Evan Matshes – Emma O. Lew: *Forensic Pathology: Principles and Practice*, Elsevier, Amsterdam, 2005
- 61 Douglas H. Ubelaker – Henry Scammel: *Bones: A forensic detective’s casebook*. Edward Burlingame Books, New York, 1992
- 62 Egyes szerzők a *forensic medicine* csokrába helyezik a *forensic taphonomyt* is, ami az elhalt testekben lezajló (bomlási, foszilizálódási) folyamatokat vizsgálja mint a paleontológia egyik ága. William D. Haglund – Marcella Sorg (eds.): *Forensic Taphonomy*. CRC Press, New York, 1997
- 63 Lásd részletesebben Angyal Miklós et al.: *Személyazonosítás ante-mortem és post-mortem radiológiai felvételek összehasonlító vizsgálata alapján*. *Magyar Radiológia*, 1997/1., 7–9. o.; Angyal Miklós – Dérczy, Katalin: *Personal Identification on the Basis of Antemortem and Postmortem Radiographs*. *Journal of Forensic Sciences*, vol. 43, no. 5, 1998, pp. 1089–1093.; Angyal Miklós – Rimmer Eszter – Vollmuth Krisztián: *Plasztikus arckonstrukció az igazságügyi orvosszakértői gyakorlatban*. *Orvosi Hetilap*, 1999/140., 2865–2868. o.; Angyal Miklós: *Igazságügyi orvostan a büntetőjogi gyakorlatban*. PTE ÁJK, Pécs, 2001.
- 64 A filozófiával, a logikával és a gnoszeológiával kiegészítve ezeket „keresztmetszeti” tudományoknak nevezi Katona Géza, utalva arra, hogy ezek a tudományrendszer egészére hatással vannak. Katona Géza: *A kriminalisztika helye a büntügyi tudományrendszerben*. In: Bócz Endre (szerk.): i. m. I. kötet, 53. o.

- 65 Katona Géza elnevezése alapján. Uo. I. kötet, 51. o.
- 66 Edna W. Robertson: Fundamentals of document examination. Nelson-Hall Co., Chicago, 1991; Ordway Hilton: Scientific examination of questioned documents. CRC Press, Boca Raton, 1992; David Ellen: The scientific examination of documents. Methods and techniques. 2nd ed. Taylor and Francis, New York, 1997
- 67 Tadeusz Urbanski: Chemistry and technology of explosives. Vols. 1–3. Pergamon Press, Oxford, 1964; Jehuda Yonon – Shmuel Zitrin: The analysis of explosives. Pergamon Press, Oxford, 1991
- 68 Andreas Christian Maehly – Lars Stormberg: Chemical criminalistics. Springer-Verlag, New York, 1981
- 69 A már hivatkozott Bertillone és Reiss után Sam J. Sansone: Modern Photography for Police and Firemen. W. H. Anderson Co., Cincinnati, Ohio, 1971.
- 70 A műszaki tudományok segítő ténykutatása megmutatkozik az úgynevezett kivizsgálásban is, amelyről a következő friss hazai tanulmányokban lehet olvasni. Orbán József: A kivizsgálásban műszaki és eljárásjogi aspektusai. Repülézműszaki szekció, előadás. Repüléstudományi konferencia, Szolnok, 2012. április 12.; Orbán József: A kriminalisztikai kivizsgálásban műszaki és eljárásjogi aspektusai. Belügyi Szemle, 2012/10., 38–55. o.
- 71 Conrad Rizer: Police Mathematics. A Textbook in Applied Mathematics for Police. Charles C. Thomas, Springfield, 1955
- 72 Katona Géza úttörő tevékenysége nyomán a névadó Bayesről, tételéről és követőiről, a bayesiánusokról (Bayesians) a következő művekben olvashatunk: Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika tankönyv és atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005; Orbán József: A jog konvergenciája a természettudományok felé a Bayes analízis apropóján. Glossa Iuridica, 2012/1., 42–46. o.
- 73 Európában úttörő eredményei okán példaként említjük az informatika és kriminalisztika együttműködésére a Német Büntügyi Szövetségi Hivatalt (BKA). 1951 márciusában alakult meg Wiesbadenben, majd a belügyminisztériumnak közvetlenül alárendelve szerveződött újjá 1973-ban. Ez a szervezet hatalmas beruházásokat vitt és visz véghez – a tárgyi és személyi feltételeken túlmenően – a csúcstechnikai felszereltségek terén is. Ugyanis a BKA egyik legfontosabb feladata a német rendőrség számítógépes és elektronikus információinak központi rendszerezése. A BKA volt az első olyan európai szervezet, amely először rendszerezte informatikai úton a kriminalisztikai alkalmazások egyes aspektusait. Példaként sorolhatjuk ezek közül: a) az ujjnyomatok alfanumerikus láncolatban történő kódolási rendszerét (Erkennungsdienst); b) számítógépes adatbázis létrehozását a kézírások felismerésére, amely több mint százezer kézírást tartalmaz (FISH rendszer); c) számozott képrendszer létrehozása, mely a következő területekre koncentrálódik: antropometrikus fájlok, ásványlemezek, genetikai ujjnyomatok.
- 74 Katona Géza arra is utal, hogy a „hid- vagy komptudományok” felsorolása állandóan folytatható, hiszen a tendenciózusan fejlődő természettudományok napjainkban is újabb és újabb eljárások és eszközök kriminalisztikai alkalmazását teszik lehetővé. Katona Géza (2004): i. m. I. kötet, 52. o.
- 75 Friedrich Geerds ezeket szellemtudományoknak nevezi. Friedrich Geerds: A kriminalisztika helye a tudományok rendszerében. In: Katona Géza (szerk.): A kriminalisztika aktuális kérdései. Tanulmányok öt európai országból. BM Kiadó, Budapest, 2001, 17. o.
- 76 Úgy látjuk, hogy a kriminalisztika – mint alkalmazott tudomány – a második és harmadik csoportbeli (természet- és társadalom-) tudományokból vesz át eszközöket és módszereket, és ezeket fejlesztéi tovább a maga speciális céljaira, és alakít ki újakat is ezenközben.
- 77 Az erkölcs és jog kapcsolatát már részleteztük korábbi tanulmányunkban. Lásd Fenyvesi Csaba: Az erkölcs és a jog viszonya a büntetőjogban. Magyar Rendészet, 2003/1–2., 28–42. o.
- 78 Finszter Géza végzett e témakörben részletes kutatást és munkálta ki a szervezetszociológia és a rendőrség kapcsolatát. Finszter Géza: i. m. 73–84. o.

- 79 A statisztikai módszertan bizonyosan hasznos, ám az esetleges eredményességei mutatók megbízhatóságát nem szabad feltétlenül pontos és helyes értékmérőnek tekinteni, ezeket megfelelő óvatossággal kell kezelni mind a magyar mind a külföldi statisztikák esetében. Erről Korinek László a latencia és a félelem kutatásai mellett már egy korábbi monográfiában magunk is részletesen értekeztünk. Lásd Korinek László: Rejtett bűnözés. KJK, Budapest, 1988; Korinek László: Félelem a bűnözéstől. KJK, Budapest, 1995; Fenyvesi Csaba: Rendőrség és marketing. Carbocomp, Pécs, 2004.
- 80 Itt jegyezzük meg, hogy van egy még a régészetnél (*archeology*) is távolabb néző tudományterület, a geológia (*geology*), amely a kriminalisztikához hasonló módszertannal dolgozik mint ténykutató tudomány. Ott az időtávlat már évmilliókban mérhető.
- 81 Például James W. Osterburg – Richard H. Ward: Criminal Investigation: A method for reconstructing the past. Anderson, Chicago, 1998; James W. Osterburg – Richard H. Ward (2010): i. m.
- 82 Külön monográfiában értekezik ennek részleteiről. Finszter Géza: i. m. III. és IV. fejezet, 43–120. o.
- 83 Bócz Endre találó megfogalmazása szerint, a kriminalisztika „interdiszciplináris, integráló karakterű ismeretrendszer”. Bócz Endre: A kriminalisztika és a jog kapcsolata. In: Bócz E. (szerk.): i. m. I. kötet, 34. o.